

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2025/5

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben.

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábián László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marcásák Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Nagy Zoltán Mihály alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

Nemzeti
Kulturális
Alap

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Művészeti Akadémia és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: knmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda, 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737
e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült a RIK-U Kft.-ben
Lapengedély száma: 3T №682/274P
A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

FINTA ÉVA: Körmendi-Miatyánkok (vers)	4
SZ. KÁRPÁTHY KATA: A csillagfa (esszé).....	6
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Hajóra várva (vers)	10
DOBOS LÁSZLÓ: Hólepedő (regényrészlet)	12
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A 95 éve született Dobos Lászlóra emlékezve (esszé)	14
NÉMETH PÉTER: Októberi zűrzavar; Dona nobis pacem! (versek)	16
FERDINANDY GYÖRGY: A szabadságról; Lakó voltam (novellák).....	19
CSÁK GYÖNGYI: Húzódnék; Az emberi természetről; Létmorzsák 4; Torokszorító (versek)	26
ZUBÁNICS LÁSZLÓ: Mozaikkockák Kárpátalja múltjából (könyvismertetés).....	28
VÁRADI STERNBERG JÁNOS: A Rákóczi-szabadságharc első szépirodalmi műve és szerzője (Tasnádi H. István. Polüdorosz mirtuszbokra) (tanulmány).....	34
KOVÁCS SÁNDOR: Hányatott sorsú magyar emlékek a Fekete-Tisza forrásvidékén (honismereti tanulmány).....	41
DUPKA GYÖRGY: Magyar hadifoglyok, internáltak a Baltikumban (1944–1953) (történelmi szociográfia)	57
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	75

FINTA ÉVA

KÖRMENDI- MIATYÁNKOK*

*Bezén attamaz kenze kikte
küldjél el egy kun-kánt
járjunk el egy dobogós
íjas-lovas orkánt*

(Körmendi Lajos: Kun Miatyánk
avagy évődő torzkép M. K. I.-ról;
részlet)

*„Sárhajókon jönnek-mennek a gondolatok”
kun-szél huhog a történelemből
Körmendi Lajosból a tiltakozás
a türelmetlen gyötrellem dohog
bal kezén hat ujja
jobb kezén hét ujja
villognak bölcsőjében
vérbő csillagok.*

*Eltunyul a szellem az iskolapadban
bólogat, mint madárijesztő a mezőn
mint kalpagos madárijesztő a napraforgótáblában
egyenlelkek között az egyenkalaposok
hej, de sok ez, ha az ember
tizenhárom ujjal születik!*

*Az ősökkel élni, nem csak bennük
éjjeli őrző a látogatásuk
jönnek-mennek az emlékek lápos mezején
Karcagon kacéran, Berekfürdőn begyesen
huncutul néznek vissza a lányok
az asszony nép pendelyét szél taszigálja
emelgeti, járattja a táncot
a ruharáncok viháncak
idegesek a fehér és a fekete bikák.*

*Estére elvásik a lélek
behúzódnak vadgalamb-fészekükbe a szavak
bent, a koponyában, lent, a papíroson
oson, lopakodik az életidő
mérgezőek az évek, a napok
kopik a naptár
elfogynak a számonkérések
égbe gyalognak egy semmi létrán
a magukat megfajító gondolatok.*

Bujtogatja magát a költő:

„légy

kérdés!”

A háborúban béke

békében a háborgás maga.

Nyugtalan fészek a lélek.

A cselekvésben megőrzi magát valami:

a múlandóból a maradék emberi.

Mit nem tud összefogni alkatában

szétpergeti, szavakká lakomázza.

Várja, hogy zöldre váltsón a lámpa.

Lépne, toporog, vesztegel, elakad

többedmagával ácsorog a múltó térben –

menne. „Nem tilos. De nem szabad.”

UTÓIRAT:

Barbaricum lápos pusztáin kényesen lépegetnek

fényes tollú gázlómadarak

vaku sem kell a homályban Kocsis Csabának

lilára festi az eget a zuhanó alkonyat.

Határtalan határai közé ékelődve

kicsinyke országhaza

sorsát emlékezi.

2025. 07. 01.

* Versét a szerző 2025. szeptember 8-án felolvasta Berekfürdőn, Körömdi Lajos síremlékénél.

SZ. KÁRPÁTHY KATA

A CSILLAGFA

KULIN ÁGNES *ÉJSZAKA FÁJA* C. FESTMÉNYÉRE

Volt egyszer a Kárpátok hegyóriásainak lábánál egy kicsiny falucska. Olyan apró volt, hogy a térképekre fel sem írták. Csak azok ismerték, akik jártak vagy éltek valaha itt. De sokan közülük elfelejtették az oda vezető utat. Pedig valamikor nagy, népes falu volt, utcáit gyerekzsivaj verte fel reggeltől estig. Az asszonyok naphosszat szőttek-varrtak, szebbnél szebb ruhákat vittek a városba eladni. Férjeik az erdőben és a földeken dolgoztak kora reggeltől késő estig. Aztán teltek az évek, vasutat és gyárakat építettek a városban, a férfiak ott kezdtek el dolgozni. Eleinte csak napokra mentek, idővel beköltöztek a munkásszállókra, majd a bérlakásokba. Aztán az asszonyok is mellőlük szegődtek, ott varrtak és szőttek, majd a gyerekek is utánuk mentek. Egy ideig még hazalátogattak, pár napig ott aludtak, hogy lakva legyenek a házak. Majd elmaradoztak, azt mondták, nincs idejük, a város felemészti napjaikat. Végül csak az öregek maradtak a faluban, akik az évek múlásával egyesével keltek át az Úristen csillagösvényén. Így esett meg, hogy a falu összement. Lakatlan házait visszavette az erdő, elhagyott telkein mindenféle fák nőttek. A faluba vezető utat benőtték a fenyőfák, egy szűk ösvény maradt csupán, amin alig jártak. A megmaradt kicsinyke falucskában már csak kilenc öreg élt. Néha egy-egy asszony feljött a városból étellel és új ruhákkal. Mindannyiszor kérlelték a kilenc öreget, jöjjenek velük a városba, meglátják, gondjukat viselik majd, csak lógatni kell a lábukat. De az öregek nem akartak menni. Ott születtek, ott is akartak meghalni.

Egy éjjel a falucska szélén különös fa hajtott ki. De micsoda fa volt ez! Törzsén és ágain csillagok voltak. Pontosan kilenc csillag volt rajta. Gyengén pislákoltak, de csodálatos fényt árasztottak magukból. Az egyik viszont kezdett kialudni. Másnap csodálattal vették körbe az öregek a fát.

– Ki ültette ide ezt a csodát? – kérdezték egymást. Megszámolták, pontosan kilenc csillag tündökölt az ágakon.

– Pont, ahányan vagyunk – állapították meg.

Napokkal később egy reggel a legidősebb öregember nem jött ki a házából. És a gyengén pislákoló csillag a fán kialudt. És ez így ment ezután, míg

végül már csak három csillag maradt. A városban élő asszonyok nem hittek abban, hogy a fa csillagjai és a falu lakói össze vannak kötve. De minden alkalommal kérelték a három öreget, hogy jöjjenek velük, meglátják, jó dolguk lesz, ne maradjanak itt, ha baj lesz, meg sem fogják őket hallani. A három öreg hajthatatlan volt.

Egy nap tarisznyás ifjú legény jelent meg a falu határában. Betért az egyik öreghez, szállást kért tőle. Elmondta, hogy elege lett a város zajából, csendre vágyik. Fizetni nem tud, de ha itt lakhat, mindent elvégez, amit rábíznak. A csillagfán másnap újabb csillagot fedeztek fel az öregek. A legény pedig betartotta a szavát, fát vágott, megjavította a tetőket, kaszált, kapált, ha ideje engedte, még a jószágra is ügyelt. Közben megtanulta, hogyan kell a faanyagot megmunkálni, és keze alól tálak, kanalak, mindenféle szép kis tárgyak kerültek ki. A fiú eljárt a városba, hogy ezeket eladja, és minden sikeres vásár után ő vette meg és vitte fel a faluba a szükséges holmikat. Egy nap furulyát készített magának. Míg a három öreg egyetlen tehenét vigyázta, nehogy lelelje a borsót, eszébe ötlöttek a gyermekkorában hallott dalok, és elkezdte azokat játszani. Eleinte el-elrontotta a hangokat, de pár nap után úgy fújta a furulyát, mintha azzal született volna. Meghallották a dalt az öregek, és vidámság költözött a szívükbe. Csillagjaik egyre fényesebben ragyogtak a csillagfa ágain.

De a dalokat nem csupán a falu hallotta. Foszlányait felkapta a szél, és elvitte a város utcáiba. Akkoriban a túlszűfolt házak mellett futó kőutak utcáit furcsa betegség lepte el: a búskomorság. Sokan járták az utakat, keresték az ellenszerét, de szomorúbban tértek haza, mint ahogy elindultak. Hanem amikor a furulyaszó eljutott a városba, kíváncsian dugták ki fejüket az emberek.

– Honnan jöhet ez a hang? – kérdezték. Néhányan útnak indultak. És minél közelebb értek a muzsikához, a szívükben annál kevesebb sötétség maradt. Kérték a fiút, tanítsa meg nekik a dalt. Az pedig furulyát készített nekik is, és megtanította őket játszani. Attól fogva a legényhez nap mint nap eljártak tanulni. Idővel az öregeknek is eszükbe jutottak gyermekkoruk dallamai, és azokat is megtanulták a többiek. Teltek a hetek, és a szívekbe vidámság költözött, az üres házakba pedig emberek. A csillagfán pedig sokasodtak az újabb fények.

A legény is házat épített, és egy szép leányt vitt magával oda. Udvara szebbnél szebb tálakkal, kanalakkal, tekenőkkel, hordókkal volt már tele, amiket hol ő vitt a városba, hol a városiak jöttek érte. De nemcsak a közeli

városból jártak ide, hanem távolabbról is jöttek vásárolni és a falu csodájára járni. Idővel már hárman éltek a kis házban. A legény és a szép leány gyermeke pedig ugyancsak csoda volt: hamarabb játszott furulyán, mint beszélt, de hogy játszott! Ha az apja zenéje szép volt, az övé még szebb. Tanítani sem kellett, a lelkéből zenélt a gyermek a csillagfa tövében. Zenéjére mintha az ágak és a levelek is táncoltak volna, és a madarak ehhez igazították hangjukat.

A város lakóinak egy része többet időzött a faluban, és egyre kevesebbet a városban. Addig-addig, hogy nemcsak minden háznak lakója lett, de újabb kis házak emelkedtek. Minden ablakban ott ült az öröm, minden ajtó előtt ott kopogott a kíváncsiság. Közben az emberek lejártak a városba dolgozni, de amint tehették, visszamentek a faluba, ahol együtt zenéltek, együtt lélegeztek a csillagfa körül, aminek ágain sokasodtak a fényes pontok, a szívekben pedig naponta nőttön-nőtt az öröm. És eljött az a nap, amikor az öregek is elmentek a városba zajt hallani, gépeket látni. Rácsodálkoztak, hogy mennyit fejlődött a világ, és milyen messze jutott el az ember. Többé nem féltek az ismeretlenről. És a csillagfa levelei zöldelltek, fénypontjait pedig messzi mérföldekről látták a vándorok. Sokan csodájára jártak a falunak és a fájának, de a titkukat senki sem tudta.

Egy nap hatalmas pőfögő gép jelent meg a falucska határában. A három öreg halálra rémült. A legény fia akkor is a csillagfa tövében fújta a furulyát, amikor odalépett hozzá a masina vezetője. Köszönés nélkül rontott rá:

– Gyermek, hol van a polgármesteretek?
– Jó napot, bácsi – köszönt a gyermek mosolyogva. – Nincsen nekünk olyanunk.

Felcsillant a férfi szeme.

– Hát ha nincs polgármester, nincs törvény, és ha nincs törvény, mi majd hozunk!

A gyermek apja mindezt hallotta az úton. Régről ismerte a gépet vezető embert, tudta, hogy jót nem fog tenni. Féltve gyermekét odalépett, mintha nem hallott volna semmit. Karjába vette fiát, úgy beszélt az emberhez.

– Jó napot, mit szeretne itt minálunk? – kérdezte.

– Parancsot kaptunk, hogy ezt a falut le kell rombolni, a fákat pedig kivágni – mondta az, és már ugrott is a gépbe, hogy elinduljon. De ekkor a csillagfa elfeketedett. Csillagtalan ágai nagyra nyújtóztak. Olyan magasra, hogy feketének tűnt az ég. A legény elfutott a fiával, be a házába. A falusiak bezárták ajtajaikat, ablakaikat. A csillagfa ágai kinyúltak a masina után,

elkapták, és messze hajították, túl a Kárpátokon. Ezután ismét összement a fa, és ágain megjelentek a csillagok. A falu határába soha többé nem merészkedett gép.

Hát, így történt az, hogy a falu, amiben hárman laktak, majd négyen, ismét népes lett. Talán ma is áll a falucska és a híres csillagfája. Nem tudom, mert már régen jártam arra. Utoljára a legidősebb lakójával beszéltem, és ő megsúgta nekem a titkot: hogy a csillagfa addig fog fényleni, amíg lesz, aki a sok kicsi házat lakja.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

HAJÓRA VÁRVA

„Ti pedig, szerzettem átkozott sok versek...
tűzben mind fejenként égjétek, vesszétek”

Balassi Bálint

*Valami nagy-nagy tűz kellene ismét –
patinás versekből rakni egy máglyát.
Tudom, nem erre lenne most szükség,
de kényszerítő hipnózis jár át.*

*Teszem a tüzet és szakad a könnyem,
a csecsemő lángú pilács csak serceg,
de megjön Bálint úr, s szikrázó szemétől
lángra kapnak a vitézi versek.*

*A felhőket pörkölik a verslángok –
profí fotókat készítek róla.
Többségük mehet az instagramra,
irigykedjék, Róma gyűjtogatója.*

*A máglya heve hajnalra hanyatlik,
ám a parázs még rönkfára vágyik.
A Himnusz, Szózatot s a Nemzeti dalt is
rávetem én, a Sátán ha fázik.*

*Bomlanak rögtön a mives gerincek,
a széteső csigolyák egymásba marnak,
a füst már az Isten orráig csap fel:
beállhatnál most, Uram, magyarnak!*

*De van tovább is. Hasad a föld, és
kiszolgált méhéből feltör a láva.
A költőszobrok megtántorodnak,
s átzuhannak az olvadó halálba.*

*Felül a szobrász a szarkofágban,
Ferenczy Béni csontfőjét fogja.
Nem hiszi el, hogy Ukrajnának
ekkora szüksége lehet a bronzra.*

*A tüzérek új tarackokra vágynak,
a löszergyártók jó sárgarézre,
az ónból meg címer-szigonyok lesznek
csillagok helyett a kék-sárga égre.*

*Tudtad ezt, Uram? Én most sem hiszem,
hogy Ungvár és Munkács elesnek gyáván.
A templom még marad, és falvaink népe
állhat még valameddig a lábán.*

*Az iskola – félig lakat alatt áll,
hisz juhaj jórészt szétszéledtek.
A pásztorok vagy betyárnak álltak,
vagy katonatemetők lakói lettek.*

*Nóé apánk tán hajót küld értünk.
Nem tengerjáró lesz, csak egy gálya.
Fedélzetére nem férhetünk fel,
de túlélő lelkünket átrakjuk rája.*

2025. 07. 27.

DOBOS LÁSZLÓ

HÓLEPEDŐ

(RÉSZLET)

Akárki sorsát idézem, mindig magamhoz érek, tűnődött magában a lány. Valami hajszálvékony idegszál feszül testem hosszán, amelynek hasonlíthatatlan hangja van. S én szüntelenül hallom vérem, bőröm s testrészeim hangját.

Az ablakot nézem, öntudatlanul is apám sokszor látott mozdulatát idézem, valami célszerűséget keresek ebben a bémészkodásban. Az ablak üvegén a fagy virágai, ahogy részeire dermedt a meleg. Anyám rokonsága: testvérei a háború után másfél évtizedig mintha nem is lettek volna. Aztán kirajzottak. Őket idézve nagy területekre kell gondolnom, országokra: Magyarország, Románia, Szovjetunió. „Kis-Európa”. Rokonságunkban ők az elsők, akiket levetett magáról a föld. Világgá szóródtak, hullottak más földre. Itthon talán fákká nyúlhattak volna, másutt így lettek csak bokor. Szaporák vagyunk, jutott belőlünk sokfelé, kicsiny embernek...

Vajon hogy vélekednék, ha lenne egy tábornok elődöm, diplomata, nagy befolyású valaki?

Rokonaim egyike borbély a Keleti-Kárpátok kisvárosában, bőrdnyoi kölnivíz és borotvakrémet hoz ajándékba. Felesége suttogva meséli igaz rémtörténetét: jóhiszeműen szállást adott asszonyismerősenek, akit előzőleg megpiszkált a bába. Reggelre elvérzett az ágyukon.

Anyám másik testvére nyírségi cipész, konok nézésű, görnyedt hátú ember. Mindenkiné a lábbelijét nézi, csinos csizmákat csinált, a világ szemének. Szorítosat. Mondják, aprócska tanyája van a pusztaszélén. Neked hány gyermeked van? – ezt kérdi valamennyi rokontól.

A harmadik Erdélybe szakadt, számadó juhász lett. Nagy gomolyatúrót hoz, ha jön. Félnapokig tudja mondani a gyapjú és juhtej hajszál-igazságos elosztásának íratlan szabályait.

Örökségem e szerteszórt rokonság, idő és tér nagy távolságai. Ha vonzódnék hozzájuk, sorra járnám őket, végigmenni az emberutakon. Egy dolog zavar: nincs köztük páratlan-magányos...

Temetéseken látom őket együtt, de jönnek azonkívül is, hullámokban, sokadmagukkal, fiastul, menyestül, vejestül. Beszédükkel egymáshoz varrnak három országot is, sokféle tájakat, más ragyogású csillagokat. Páratlan-ma-

gányosan egyikük sem jön. Ha együtt vannak, anyám szüntelen sóhajtozik – valami íratlan állandó panaszlás. S ebben benne van az idő siratása, apám tehetetlensége, családi szerteszórtságunk, a magam sorsa, minden, minden... Ha anyám testvéreire gondolok, érzem, valami pályvát dobna rám.

Nem szeretném, ha testemre ragadna anyám sóhajtozása, a múltó idő sirató panaszlását se kívánom. Nem akarom ismételni életük meghatározó mozdulatait, ők még a földtől ágaztak kisiparos műhelyek felé. Az én felreppenésem más, a föld számomra nem élmény, távoli, romantikus mese.

Apámról az íróasztal, a fák, az ablak jut eszembe. Csak azt nem értem, rokonaim között páratlanul magányos nem maradt. Pedig életük területe kisebb volt az enyémnél: paraszt a paraszttal, iparos az iparossal. Hasonló a hasonlóval. Keveredés legfeljebb az életforma szélén történt. Egyenesen meghúzható vonalak, követhető ágazások.

– Hány gyermeked van, neked hány gyermeked van? – kérdezi szüntelen anyám testvére.

Néhány szóban mennyi öröm fér el, és mennyi szomorúság.

Irigykedjem, gonoszokdjam? S ezáltal mennyivel jutnék előbbre?

Mióta állhatok az ablak előtt? Egy órája, két napja, esztendeje, száz éve? A nap csupán pillanat, az emlékezés pillanatokra rövidíti az életet is. Reggel az autóbuszok zajára ébredek, zsúfoltan kanyarodnak ki a faluból: az első a három műszakban dolgozókat viszi, a második asztalosokat, zizeseket, bádogosokat, kőműveseket, ácsokat, szobafestőket. A harmadik takarítónőkkel telik meg. Minden elképzelhető szakma megtalálható a faluban, középkori kicsiny köztársaság: kenyérben, mesterségekben, írnokokban önálló. Itthon alig is marad ember, öregek, állatgondozók, néhányan a gépekkel, az orvos, a kisbíró, az elnök, a postás. Csak messzebb járnak, mint valamikor: a távolság reggel reménység, estére az otthon bizalma.

Napközben a legzajosabb közösség mi vagyunk, az iskola.

Tulajdonképpen mi közöm az iskolán kívül morajló világhoz? Nő vagyok, meg kellene szűrnöm a világ dolgait, s csak azokat a mozdulatokat engedni magamhoz, amelyeket látni és hallani szeretnék. S mire eddig érek, már azt is tudom, hogy ami hajnaltól estig körülöttem zajlik, annak rendje, ritmusa van. Így a nap hangjai az éjszakák és hajnalok elmerevült tehetetlenségéből zökkenenek ki.

Szabadulni szeretnék valamitől... Szabadulni, megszabadulni. Nagya-nyám imádkozásaitól? Rokonságom nyomasztó árnyékától? Apám író-asztalszövegeitől? Mostani jelenemtől?... Többet érzek, mint értelmem megfogalmazni képes. Kicsiny, bezárt kör vagyok. A csendből most letörik egy darab, belső remegéssel előnt a testi nyugtalanság első hulláma.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A 95 ÉVE SZÜLETETT DOBOS LÁSZLÓRA EMLÉKEZVE*

Jól tudjuk, hiszen állandóan érzékeljük, hogy Trianon nemcsak geopolitikai értelemben rázta meg a Kárpát-medencét. A legjelentősebb károk felmérése idején a szakemberek még nem számoltak azzal a súlyos lelki és kulturális hatással, amelyet az új demográfiai és politikai viszonyok tartogattak a magyar nemzet-testről leszakított közösségek számára.

Szlovenszko és Ruszinszko újdonsült földrajzi fogalmaival szembesülve, az új helyzet teremtette kábulatból elsőként az írók eszméltek, ők szólaltak meg, mert a sok tanácstalan, elbizonytalanodott, némi magyarázatra váró embernek mondani kellett valamit. A beregszászi születésű Tamás Mihály elmondta, amit tapasztalt, de az anyaországi sajtó által hangoztatott hiú reményeket – volt belőlük bőven – ő sem volt képes táplálni, mert nem volt mivel. *Két part közt fut a víz* című regényében maga is kiábrándultan beszél: „Abban az érzésben élt minden, hogy odaát még mindig lélegzik a húszmillió magyar állam, és nem látta senki, hogy a túlsó oldalon egy agyonsújtott ember hever a porban, aki magán se tud segíteni, nemhogy még a gyerekei védelmére siethetne.”

Az értelmiség egy része – ahogy lenni szokott – a maradék anyaországot választotta, egy kisebb része behódolt az új hatalomnak, s akik még hittek valamiben, talán egy nemzetiségi megújulásban, arra szövetkeztek, hogy évek fáradtságos munkájával létrehozzák a fennmaradás kisebbségvédelmi intézményeit.

Ebben a harmadik csoportban biztos helye van a 95 évvel ezelőtt, a felvidéki magyarság első kisebbségi korszakában született Dobos Lászlónak, akit íróként és politikusként egyaránt ismer és becsül az utókor.

A kezdetben még pedagógusnak készülő Dobos viszonylag korán maga is felismerte, hogy a kisebbségi lét csak egy nemzetiségi intézményháló védelme alatt teljesezhet ki: irodalmi-kulturális folyóiratra, könyvkiadóra, anyanyelvi sajtóra éppúgy szükség van, mint az anyanyelvű óvodákra, alap-, közép- és felsőfokú iskolákra, jól működő egyházakra. S ebben nem tévedett, mert egy 2005-ben készült interjúban ismét megerősítette, hogy „fennmaradásunk érdekében intézményekre van szükségünk, de olyanokra, amelyek valóban szívügyükként kezelik a magyar nemzet sorsát”.

Amikor egy magyar író nemzetközössége politizálásra kényszerít – számos példa igazolja –, kénytelen letenni a tollat és felvenni az állandó küzdőállást. Ha tudja a dolgát, egy ideig bírja, de aztán jönnek, akik azt hangoztatják, hogy jobban értik a szakmát, és leszorítják a küzdőtérrel.

Dobos László nem tartozott azok közé, akiket könnyű lett volna eltántorítani az önként vállalt feladattól, a megoldáshoz ő mindig megtalálta megfelelő elbarátait, küzdőtársait. A Magyarok Világszövetségében például Csoóri Sándort, akire Illyés Gyula is saját szellemi örököseként tekintett, s akit a Kárpát-medence magyar közösségei alkalmasnak találtak a Világszövetség vezetésére. A köztestület választmányát alkotó erdélyi, felvidéki, délvidéki, kárpátaljai magyarság érdekvédelmi szervezeteinek küldöttei és a nyugat-európai, valamint a tengerentúli szórványközösségek szószólói képtelenek voltak egységes platformra jutni a világ magyarságának sorskérdéseit illetően. S az önjelölt prófétáknak nem kellett már sem a tiszta logikájú, józan gondolkodású Csoóri, sem Dobos, sem a Kárpát-medence más szellemi alkotói, akik tudásukat és tekintélyüket a magyarság szolgálatába állították. Dobos Lászlót – tőle magától hallottam – ez a helyzet mélyen elkeserítette, de legalább ennyire, s tán ennél is fájóbban érintette a magyar nemzetrészeknek a rendszerváltozáskor még egységes, később azonban a pártosodás csapdájába került, önmagát felszámoló képviselete.

Ha azt kérdezik tőlem, hogy az író vagy pedig a politikus Dobost tartom-e többre, kénytelen vagyok elismerni mindkét szerepét, de ha kezem a szívem tájára téved, megfellebbezhetetlenül az író mellé állok.

Dobos László irodalmi munkásságának törzsét egy egyszerű regénytrilógia képezi. A *Messze voltak a csillagok* című emlékezés-regényében a háborúba kényszerített csehszlovákiai magyar kisember kálváriáját írja meg. A *Földönfutók*-ban a csehszlovákiai magyarság második világháború utáni diszkriminációs időszakáról, a „megtűrtek és megaláztak” élettörténetéről szól, míg a trilógia harmadik kötete, az *Egy szál ingben* című, a szlovákiai magyarság teljes sorsát átfogó szintézisregény. Számunkra rendkívül fontos e három mű, mivel a fentebb emlegetett Tamás Mihályhoz kapcsolódva, az általa elkezdett krónika folytatásaként élénk tárja az északkeleti Felvidék teljes Trianon utáni történetét.

A liberális lelkületű kritika – úgy a felvidéki, mint az anyaországi – fanyaloghat a szolgálatosnak nevezett életmű felett, de számunkra mindig „áldott marad az a bölcső”, amely Dobos Lászlót a felvidéki és az egyetemes magyar próza magyamesterévé ringatta.

NÉMETH PÉTER

OKTÓBERI ZŰRZAVAR

*a dér a földet ellepi
fáznak az októberi lombok
teng tengelyén a tengeri
dermesztő ködökben bolyongok*

*Blöki a Marson kódorog
reggel majd itt hever az ágyon
halott homálynak hódolok
mikor egy mesébe vágyom*

*a hegy homályban hempereg
kormolnak a druida máglyák
én csak egy Istent ismerek
a tornyok is őt imádják*

DONA NOBIS PACEM!

*Ments meg, Uram, engem
oktalan átoktól,
esküdt ellenségtől,
hamis barátoktól.
Oldd fel, Uram, oldd fel
súlyos bilincsemet,
oldd meg, Uram, oldd meg
nehéz életemet.*

*Perelj perlőimmal,
vad üldözőimmal,*

*békíts meg, békíts meg
hatalmas magaddal,
keress meg, elveszett
századik bárányod,
sötét éjszakámban
te gyűjtsál világot.*

*Hitetlenségemben,
szégyenemben kérlek,
ne engedd, hogy saját
poklom tűzén égjek.
Káromlásaimra
zárj fület, hunyj szemet,
míg élek, te ird a
forgatókönyvemet.*

FERDINANDY GYÖRGY (1935–2024)

Egyik legkedveltebb novellistánk, a Babérkoszorú- és József Attila-díjas Ferdinandy György 1956 után évtizedekre emigrációba, francia és spanyol nyelvetre kényszerült. Írói világa időről időre fölveti a kérdést: tulajdonképpen mit is jelent a haza? Eltűnődhet ezen a Ferdinandy György novelláiról munkásságát ismerő és értékelő olvasó is, miközben meggyőződik róla, hogy a hazátlanság és hazatalálás, az elindulások és megérkezések, az idegenségérzet és a sorssal való szembesülés ambivalenciája húzódik meg e modern próza minden sorában. Elfranciásodásáról ő maga vallja, hogy nagyon festőinek tűnhet, akárcsak a későbbi elspanyolosodása, de mégis az lett volna a legjobb, ha a strasbourgi egyetemen szerzett diplomáját berakja szépen a kofferbe, és hazaköltözik. „Akkor magyar író válhatott volna belőlem. Sajnálom, hogy nem így történt.” Nyugodj meg, Gyuri bátyánk, az lettél, az egyik legjobb a legjobbak között! (VFL)

FERDINANDY GYÖRGY

A SZABADSÁGRÓL

Napjainkban kevés szó van, amit sűrűbben ismételnének embertársaink. Elnyúlhatetlen fogalom: jelenthet szabadnapot, munkaszünetet, zavartalan-ságot, autonómiát. Nem is folytatom.

És most itt egy íróember (egy skribler) szabadságáról szeretnék néhány szót ejteni. Arról, amit nekem jelentett és jelent, mióta az eszemet tudom.

Hát az első időkben, eszmélkedésem idején, nem sokat. Természetes-nek tűnt, hogy lehet, avagy nem lehet megvalósítani dolgokat. Én szűkös lehetőségeim között is – ha lehet így mondani – szabadnak éreztem magam. Döntéseket hoztam, nem tépelődtem elvont, elméleti dolgokon. Erre nevelt világom: iskoláim és munkahelyem.

A helyzet 1956-ban megváltozott. Először a forradalom napjaiban, majd amikor az úgynevezett „szabad világba” kerülve észrevettem, hogy az értelmetlen szabadság sem jobb, mint volt a szabadság hiánya a vasfüggöny mögött.

*

Ezekből az első időkben született írásaimból idézek.

„Június 18-a volt, tombolt a Rajna völgyében a tavasz. Az egyetemen már befejeződött a tanítás, értesítettek, hogy átvehetem a bizonyítványomat.

Francia civilizációt tanultam, ez volt a legrövidebb kurzus. Úgy gondoltam, hogy amint végzek, hazamegyek. Addigra otthon is, mint mondtuk, »rendeződni fognak az állapotok«.

Vagyis hát két rajtam kívül álló hatalomtól, az orosz hadseregtől és a franciák ösztöndíjától függött ott, a szabad világban is az életem.

Befordultam a diákkocsma, Victorie ajtaján. Lediplomáztam! Madarat lehetett volna fogatni velem!

A sűrű füstben, a tükör alatt, már ott ültek a többiek. Babó, a balettáncos, Szőlő, a bokszozó és Mező, a zsebtolvaj. A féllábú Vernó bácsi és kis Alex. – Leveled van! – fogadtak.

Akinek nem volt bejelentett kégljük, itt, a tükör szegélyébe dugva kapták a postájukat.

– Ezt olvasd el! – mondták, és elém tolták a Derdiéres Nouvelles-t, a kelet-franciaországi napilapot.

Ekkor, ebben a pillanatban kezdődött számomra a száműzetés. A címoldalon ismerős arc nézett velem farkasszemet. Nagy Imre, 1956 miniszterelnöke!

Ólomszürke csend ült a teremre. Nagy Imrét kivégezték! Nem volt amnesztia! Elmaradt az ígért közkegyelem. Az emberarcú szocializmussal végzett az idegen, megszálló hatalom.

Hazakészültünk valamennyien, de erről ettől fogva szó sem lehetett. Emigránssá váltunk egy csapásra. Hontalanokká, mint a körülöttünk vegetáló világháborús öregek.

Ez lett számomra a szabadság. Értelmetlen kallódás a »művelt Nyugaton«. Ekkor kezdtem megírni '56 igaz történetét. Mire megtanultam franciául, ez a municióm is elfogyott."

Egy másik írásom már ebben a légüres térben született.

„A rádióban Alain Delonról, a francia színészről beszélnek. Nekem pedig egy párizsi társam jut eszembe. Egy írópalánta, aki belefáradt a visszhangtalanlásba, és föbelötte magát. Hogy hívták? Nem emlékszem a nevére. Csak egy újságban olvastam az esetet.

Alain Delon valami nagydíjat nyert, és nekem elszorítja a torkom a szégyen és a rémület."

*

Értem én, hogy mindezeket másképpen éli át, aki 1956 után nem szedte a nyakába a világot. Aki otthon maradt.

„Nem élhetek szabad életet ott, ahol be voltam zárva” – írja a rendszerváltozást követő szép világban Kertész Imre. Majd a koncentrációs táborok szomszédságában, Berlinben kezd új életet.

„A szabadság!” – teszi hozzá Vajda Mihály. „Végül is mire jó? Végül is mire volt jó, mondják meg nekem!”

Dehát nekünk kell kormányoznunk az országot. „A szabadság olyan, amilyen, de végül is nekünk kell élni vele!”

Fel van tehát adva a lecke. Ma, harminc évvel a rendszerváltás nagy nyitása után, végre a szabadság „szép, okos fiai” lehetünk. Levetközhetjük az örökölt önmarcangoló gyűlölködéseket.

„Szabadság! Te szülj nekem rendet!” – írta annak idején József Attila. Rendet, igen, mert ennek az új világnak is vannak törvényei. Ezeknek kell most megzabolázni a szabadságomat.

Íme, mi minden jut az ember eszébe, amikor fél évszázados száműzetése után hazatér.

LAKÓ VOLTAM

(JEGYZETEK)

Úgy éltem le az életemet, hogy nem volt házam és hazám. Lakó voltam három kontinensen. Más szóval, volt lakhelyem, postai címem. Otthonom annál kevesebb.

Most, vénségemre, a régi házban érzem először ha nem is otthon, de a sajátomban magam. Belakom a padlást és a pincét, kutakodom a kacatokban, amit szegény anyám a manzárd és a bunker között rámhagyott.

Van itt minden: matracok, Singer varrógép, üres képeretek. És ez a keményfedelű füzet. „Lakók nyilvántartása – tíz évig megőrzendők”, áll a penészes papíron.

Mert hogy itt is lakók éltek évszázadon át. Lények, akiknek nem volt otthonuk ez a ház, ahol én anno gyanútlanul leéltem boldog gyerekkoromat. Emberek, akiknek még a nevét se tudom.

Olvasom a foszladozó füzetet, a „betűsoros nyilvántartásra vonatkozó magyar királyi rendelkezéseket”.

„A lakókat tintával kell beírni” – áll a belügyminiszter rendeletében. „A beírt adatokat pedig vakarással olvashatatlanná tenni tilos.” Végül, a hatósági közegek felszólítására bármikor fel kell mutatni az iratot.

Nem vagyok hatósági közeg, most mégis – nem tíz, ötven év után! – leporolom, beleolvasok.

*

A „kötelező rovatok” címszó alatt felsorolásra kerülnek a lakók személyi adatai, vallásuk, foglalkozásuk, a be- és kiköltözés ideje. És hogy milyen minőségben éltek itt, természetesen.

A nyilvántartásban, ábécésorrendben, nem kevesebb, mint negyvennyolc név szerepel. Tíz év alatt ennyien laktak a házban, ami – a közbejött sajnálatos események miatt – csak most, vénségemre lett újra otthonom.

De kezdjük az elején! A borítón elmosódó pecsétek sora látható. Fent Budapest székesfőváros bélyegzője, alatta az élelmiszerjegyek, ez már nyilván a háború alatt. Végül, a kerületi rendőrőrs stemplije, egy koromfekete, fenyegető pecsét, ha valaki ne adj’ Isten ismeretlen helyre távozott.

És jönnek, hosszú sorban, mindazok, akik életük egy pillanatában itt, a mi tetőnk alatt húzták meg magukat.

Ács János háziszolga az első. Hároméves lehettem, amikor egy reggel megláttam őt a gyermekszoba ablaka alatt. Ő ültette a cseresznyefát, ami túlélte a világháborút. Fehér, húsos gyümölcsének ma is érzem az ízét, amikor már régen elpusztult az a fa.

János nem maradt sokáig nálunk. Ami megmaradt róla: párás, őszi reggel, és egy húszéves fiú a gyermekszoba ablaka alatt.

Orvos apám nem barátkozott az utca német környezetével. Vele csak azokhoz jártunk át, akik valahonnan messziről kerültek ide. A püspökladányi Tímárékhoz, akik hatan zsúfolódtak össze a szoba-konyhás házmesterlakásban. Lengyelékhez, akik két évig maradtak itt, valamikor a negyvenes évek elején.

Tunyogi, egy kőműves, hajnaltól estig harsányan fújta a divatos nótákat, menetdalokat. Vele volt egy emlékezetes esetem: megvette tőlem apám csákóját. Fényes egypengőst kaptam érte, emlékszem, apám fejcsóválva csinálta vissza a furcsa üzletet.

Apa szívesen szóba állt a frajlányokkal is, akik németre tanítottak. Amíg csak szigorú anyám ki nem adta az útjukat.

*

Ő nem barátkozott a személyzettel. A cselédlányokkal is szüntelenül veszekedett. Egy Somfai nevű nyilas házmester, foglalkozására nézve rendőr – erre jól emlékszem – kardlappal verte a falat az ablakunk alatt. Üvöltözve rohant a ház körül, anyánkat az albertirsai kertész, Jankovszki Pista mentette meg.

Gelencsér úrral egy francia légijáraton kerültem össze. Amikor megmondta a nevét, rákérdeztem, hogy annak idején hol lakott. Kiderült, hogy a mi utcánkban, Budán. Aztán landolt velünk az Air France, és én nem árultam el, hogy milyen régen ismerem Gelencsér urat.

Következik a sok gyereklány. Volt közöttük, aki hamar továbbállt, másokat kis híján örökbe fogadtunk. Egy Majsi nevű alföldi kislány még évekkal később is felkeresett. Akkor, a háború után, már anyánk lakott a cselédszobában, én meg valahol túl a Pocsolyán, Amerikában. Eltűnődhetünk a világ furcsaságain.

Németül tanultunk, annak idején ez volt a divat. Szüleim német ajkú pesztonkákat vettek mellém, burgenlandi kislányokat. Lenke, Mária, Anna, mind az osztrák határról érkeztek, egyik a másik után.

Szalmaszőke bakfisok voltak, hozták magukkal a szókincsüket és a szokásaikat. Soha nem felejttem el, állva pisiltek, és még csak fel sem emelték

színes szoknyácskáikat. Akkor vidéken még nem hordtak bugyit az asszonyok. Szétrakott lábbal, terpeszben öntözték a virágokat.

Ötéves lehettem, a homokozóban kuporogva szereztem első anatómiai ismereteimet. A homokozókról még ma is ők jutnak eszembe. A kislányok, akik türelmesen elviselték komiszkodásaimat.

A lakók névjegyzékében Oberfellner Lenke, Mosonszentjánosban született, utána két mosonszolnoki lányka, Weis Mária és Würtzinger Anna következett. Foglalkozásuk „gyerek lány”, mindhárman római katolikusok.

Én hamar megszerettem őket. De vajon ők hogy érezhették magukat, száműzetésben, egy idegen világban, tizenhat évesen?

*

Vidám fiúcska lehettem, nem szerettem a szomorú történeteket. Pedig hát körülöttünk, a háború közepén, nem voltak ritkák a drámai helyzetek. De én még ezekről is csak mulatságos emlékeket őrzök. Mint az emlékezetes találkozás osztrák nevelőnőmmel 1945 kora tavaszán, a romos Sashegyoldalon.

Rabovszky Alfrédnét, Tantét, kibombázták.

– Képzeljétek! – mesélte valahol a Nagysalló utca sarkán. – Nem volt időnk leszaladni a pincébe, magunkra zártuk a garderober ajtaját.

– Azután – mesélte kacagva – lefűjták a fliegeralarmot, és mi nem tudtunk kijönni. Pedig kint várt csak ránk a meglepetés: az épület leszakadt. Mi meg fent kuporogtunk a szekrény ajtajában, két emelet magasan.

– Um Gottes Willen! – kiáltotta anyám. – És mit csináltak?

– Vártunk. Majd csak felmászik értünk valaki!

Tante harsányan nevetett. Az, hogy most hová mennek, eszébe sem jutott. Mi pedig befogadtuk őket.

Üvöltöttem a gyönyörűségtől. Tante és kislánya, Ellyke, ezentúl itt fog-nak lakni velünk! Ezt a találkozást százszor is elmeséltem. Az, ami ezután történt, a folytatásból valahogyan kimaradt.

Rövidre fogva. Rakovszky úr eltűnt a Don-kanyarban. Ellyke megbetegedett. Egy szerzetes iskolában voltam bentlakó, amikor eltemették. Rakovszkyné magára maradt. Múltak az évek, és ő kitartóan várta a férjét. Akkor már egyre ritkábban érkeztek a hadifoglyokat szállító vonatok. És vitte a virágot Ellyke sírjára.

Tehette: kertészetben dolgozott.

Nem kérvényezte, hogy visszahonosítsák. Ide kötötte minden. Szomorú részlet: még anyámmal sem tartotta a kapcsolatot. Huszonöt forint lakbért fizetett. Az elismervényeket én vittem át neki.

Amikor most, fél évszázad után, hazatelepültem, a régiek már nem éltek. Tantéról senki sem tudott. Visszament volna Bécsbe, ahol 1902-ben született? Keringtek róla mindenféle legendák. Hogy néha még látták: végigsétál az utcán, és megáll a ház előtt. Nézi a lakók névjegyzékét a kertkapuban.

Ellyke – Eleonóra – sírját nem találtam. A háborús halottakat már exhumálták fél évszázaddal Budapest ostroma után. A Rakovszky név nem szerepelt a temető irataiban.

Törékeny, szőke lány volt. Az arca még felvillan előttem, ha a régiekről álmodom.

*

A lakók névjegyzéke nem csak az idegenekre vonatkozott. A szabályok alól a rokonok sem képeztek kivételt. Márpedig a háborúnak túlélői voltak. Alig ült el a fegyverropogás, a romok alól előkerültek a kibombázott rokonok.

– Hová jöttök? – kiáltották anyáknak. – Itt csak egy lakható szoba van!

– Az nekünk éppen elég lesz! – válaszoltuk.

Így kezdődött közös életünk Edit nénivel és Lajos bácsival. Akik – kislányukkal, Mercikével – már elfoglalták a nagyszobát.

Nagy civódások között teltek-múltak a hónapok. A bácsi ittasan tért haza minden este, a néni zokogott. Mercikét a katonák elől rejtegették. Nem tudom, meddig tartott volna ez a vircsaft, de egy szép napon beállított Mercike testvérbátyja, Bubi. Németországból jött, ott már szélnek eresztették a hadifoglyokat. Nénémék átköltöztek egy másik romos lakásba, Mercikét eljegyezte egy szomszéd fiú. Lajos bácsi egy osztrák lágerből küldözgette a képeslapokat.

Elfoglalhattuk a nagyszobát. Nem sokáig örültünk: hamarosan beállított egy másik kibombázott család, Jenő bácsiék. Ők is hárman voltak, de szerencsére csak rövid időre maradtak. Osztály-idegennek nyilvánította és kitelepítette őket az új hatalom. Róluk a lakók nyilvántartásában csak ennyi állt: foglalkozása: ügyész. És hogy ők is római katolikusok.

A Hortobágyról egyenesen nagyszüleim kriptájába kerültek. Nagyapámék az ostrom utolsó napján telitalálatot kaptak. A szomszéd házról az én címjegyzékemben nem szerepeltek részletesebb adatok.

Maradtunk mi öten, apám, anyám, testvéröcsém és kishúgom. De ez itt a régmúlt. A boldog békeidők krónikája nem ide tartozik. A házunk az utolsó békeévekben épült. Apánk hat évig élt velünk, a nyilasterror őszén a Zrínyi utca egy szám alá költözött. Ez persze bizonytalan adat. Az illegalitásban élők nem verték nagy dobra a címüket.

Mi pedig itt, ahová most, ötven év után, én is visszatértem. Ahol lett újra házam és hazám. Ha ugyan van még értelme a szónak: otthonom. Azóta, túlélő, itt ülök, apám íróasztalánál, anyám arcképe alatt. Nem történt semmi: írom tovább a penzumomat.

CSÁK GYÖNGYI

HÚZÓDNÉK

*Jó lenne tudni, honnan az átok,
menekülnék legott, mégis ideláncol
szörnyű szenvedés a gyávaság ára,
valaki sűrűn vet keresztet magára.*

*Túl a múlton, a jövőn még innen
nyavalyák támadnak, meg sok férges lelkek,
húzódnék előlük emberszagú nyárba,
költöznék vissza forró napsugárba.*

AZ EMBERI TERMÉSZETRŐL

*Fura szerzet az ember,
véres háborúk után
a békét kívánja.*

*Nyughatatlan szerzet
az ember, békében nem tud
magával mit kezdeni.*

LÉTMORZSÁK 4.

*Meg- és kifosztva,
elárulva mindaz a-
mi számomra szent.*

*Gyanús a hajnal,
gondolatüres, iszonyú
csenddel fenyeget.*

*Nyugtalanul, a
drámai fordulattól
ugrásra készen.*

*Millió arcát
bár gyakran felfedi a
rémisztő hiány.*

*Isten kezében
szenvedést virágzik az
idei husáng.*

TOROKSZORÍTÓ

*Hatalmak között ez
a vég nélküli szerencsejáték,
bűvész attrakciók
egyezmény lobogtatással,
kioltás előtt a mindenség
egyetlen emberszeme,
sorsunk cédulái már
óriás, fekete dobozban.*

ZUBÁNICS LÁSZLÓ

MOZAIKKOCKÁK KÁRPÁTALJA MÚLTJÁBÓL

Egy tájkatató jegyzetei (In memoriam Váradi-Sternberg János) címmel a neves helytörténeti kutató születésének 100. évfordulója alkalmából az Intermix Kiadó gondozásában látott napvilágot Váradi-Sternberg János tanulmányainak válogatott (posztumusz) gyűjteménye. Az „elveszett” kötet valamikor a múlt század 80-as éveiben „állt össze”, ugyanakkor csak 2024-ben látott nyomdafestéket. A jelen írás a könyv megszületésének körülményeit taglalja, illetve Váradi-Sternberg János egyik tanulmányát tartalmazza.

***

Nemrég egy diplomaátadó ünnepségre készülve „számárvezetőt” készítettem magamnak a fontosabb gondolatokról. Raymond E. Feist népszerű fantasy-író egyik könyvében azt az üzenetet tolmácsolatja végső argumentumként a legnagyobb mágus által, hogy „a mágia nem létezik”. Kicsit tovább haladva érdemes elmélázni azon, hogy tudomány-e a történelem. Ha a tudomány ókori görögök által kidolgozott koncepcióját tekintjük, akkor az e kérdésre adott válaszuk valószínűleg nemleges – olvasom egy helyen. A platóni, arisztotelészi elvekre alapozva a tudomány kritériumai az egyetemesség, a szükségszerűség és az okszerűség, ám ebben az értelemben Arisztotelész szerint még a költészet is inkább nevezhető tudománynak, mint a történelem. A történelem ugyanis az egyedivel és a véletlenszerűvel foglalkozik, és nem fér bele az antik tudomány-meghatározás skatulyájába.

Léteznek persze másfajta definíciók is, amelyek szerint a történelem az idők során tudománnyá fejlődött.

Mik is az érvek? Egyesek szerint a tudomány „előrejelzést” ad, a történész viszont csak általánosításokat tehet, nem tud törvényszerűségeket levonni a történeti tényekből, mivel azok nem valamiféle előzetes tervek vagy szabályszerűségek alapján alakultak, hanem számos kontrollálatlan tényező is közrejátszott létrejöttükben. Sohasem fog még egyszer megisméltlődni ugyanaz a helyzet, a sokféle különböző tényező ugyanolyan együttállása.

A történelemről az is elmondható, hogy nem egy zárt rendszer, a történész nem ellenőrizheti a megfigyelés körülményeit, és nem tudja manipulálni a különböző tényezőket, ahogyan azt a természettudósok gyakran megteszik egy-egy hipotézisük bizonyításakor.

Kétségtelen, hogy a történész munkája jelentős mértékben szubjektív, akár ha csak az általa kutatott témák és források kiválasztását tekintjük, amelyek esetében jelentős szerepet játszik érdeklődése, személyisége, kompromisszumai és a lehetőségei. A történész továbbá mások által közölt megfigyelésektől függ, az általa választott (gyűjtött) források egy részének az objektivitása is megkérdőjelezhető. A történész olyan személy, aki igyekszik kirakni egy mozaikot (a történelmet), ám egyes darabok mindig hiányozni fognak.

A történésznek „felfedezését, képzeletének alkotását egy szigettengerben kell elhelyeznie. Ebben a szigettengerben nyilvánvalóan vannak szembetűnő, nagyobb szigetek, amiként vannak kisebbek is, amelyek közt a történész könnyedén elhajózik, sőt vannak nagy vízfelületek is, amelyeken igazán kiélheti szenvedélyét”.

Az 1980-as években, amikor „társadalmi eszmélésem” zajlott, s egyre inkább megpróbáltam megérteni az engem/bennünket körülvevő világot, az embernek viszonylag korlátozott számú információs forrás állt a rendelkezésére: a hétfőnként adásszünettel bíró televízió (egy-egy magyar és orosz nyelvű csatornával), a napilapként megjelenő Kárpáti Igaz Szó, illetve a Kalendárium című évkönyvszerű kiadvány. A két utóbbiban a (hely)történelemírás iránt érdeklődők gyakran találkozhattak Váradi-Sternberg János nevével. Akkoriban nem voltak divatosak a kettős vezetékek, ezért az ember alkalmasint rá-rácsodálkozott egy ilyen szókapcsolatra.

Amikor 1988-ban felvételiztem az Ungvári Állami Egyetemre, a vizsgák során derült ki, hogy a (történeti) tanári gárdából elég sokan beszélnek magyarul. A történelem vizsga során elkövetett „melléfogásaimat” többek között Balahuri Eduárd régészprofesszor „rakta helyre” (mivel az első vizsgám csak négyesre sikerült, nem élhettem a kitüntetéssel érettségizettek privilégiumával – mindhárom vizsgán részt kellett vennem).

Az első évfolyamon már szakdolgozattémát és vezető tanárt kellett választanunk. Azaz inkább a tanárok választottak bennünket, téma és kutatási szakterület alapján. Egyik csoporttársunk, Darvai Katinka lelkendezve mesélte, hogy Váradi-Sternberg János professzor lesz a vezető tanára, a témája pedig „Munkács várának ostroma Dobay Zsigmond naplója alapján”. Akkoriban a professzor

úr már csak néhány órát kapott az ókor, középkor és historiográfia tanszéken, s ezek fejében néhány szakdolgozatot vezetett. A konzultációs időszakokban láttuk feltűnni a történelem kar folyosóin, többnyire a „magas homlok, értelmes tekintet” maradt meg a mellette elhaladó diákok emlékezetében.

Az egyetemi könyvtár idegen nyelvű részlegében olvashattuk magyar nyelven megjelent köteteit, illetve ugyanitt hívták fel a figyelmünket az egyik kiadványra, amely közreműködése révén a leMBERGI egyetemről került az állományba: Lehoczky Tivadar *Beregvármegye monographiája* 3. kötete. Első helytörténeti jegyzeteim – többek között szülőfalum történelmével kapcsolatban – innen származnak.

1996-ban, amikor Beregszászra kerültem és a Beregi Hírlap járási újság szerkesztőségében helyezkedtem el, első „kiküldetéseim” egyikeként Horváth Anna otthonába vezetett a „jósors”. Itt, a készülő interjú keretében igen sok mindent hallhattam a művészről és „Janó” szakmai kapcsolatáról. Aztán az egyik szakfordításom honoráriumaként megkaptam Lehoczky munkájának reprint változatát. Valerij Razgulov, a kiadó elmesélte, hogy a jelenleg minden magára valamit adó történész könyvtárában megtalálható barna fedeles kiadvány eredetije Váradi-Sternberg János könyvtárából került ki.

A *Századok öröksége* című kötete a könyvtáram megbecsült példánya, ma is gyakran nyúlok hozzá, ha egy-egy érdekes témával kapcsolatban útmutatásra van szükségem. Mint például 2023-ban, amikor Magyar Árpád István kijevei barátom felvetette, hogy a Petőfi Sándor születésének 200. évfordulója alkalmából Magyarország Kijevei Nagykövetsége kezdeményezésére megjelenő illusztrált, kétnyelvű Petőfi-kiadványba írni kellene valamit.

Amikor a Petőfi Sándor és kishazánk kapcsolatát elemző tanulmány megírására felkértek, elsősorban azokra a tanulságokra próbáltam összpontosítani, amelyekre diákként, majd később tanárként, értelmiségiként Kárpátalján tettem szert. Fél évszázados eddigi életutam különféle rendszereken (és rendszerváltásokon) ível át, így iskolásként tanulhattam Petőfiről, a láng-lelkű forradalmárról, akiből a korabeli irodalomkönyv igazi osztályharcost kreált, aki minden erejét, tehetségét a feudális rend felszámolására tette fel.

Pedig, ha mélyebben elmerülve – ideológiai számravezetők nélkül – vesszük kezünkbe a versesköteteit, egy sokszínű, mindenkit megszólítani akaró és tudó költő képe tárul elénk. Ettől függetlenül mégis előfordul, hogy nemzeti ünnepünk (március 15.) alkalmából aktuális mondandónkhoz megpróbáljuk Petőfit is „hozzávarni”, mint gombhoz a kabátot, mi több, „saját képünkre és hasonlatosságunkra is megpróbáljuk őt átmázolni”.

De mit is kezdhet a születésének 200. évfordulója előtt tisztelgő kárpát-aljai/ukrajnai magyar Petőfi Sándorral? Ez különösen azok számára lehet nehéz, akik az 1991-es rendszerváltás előtt szocializálódtak, mivel számukra Petőfi személyével tették „fogyaszthatóbbá” a forradalom mámorát, amely a „létező szocializmus” kvintesszenciája is volt.

Ugyanakkor Petőfi élete, munkássága a józanabban fogalmazó, a közösség szellemi igényei iránt érzékeny kárpátaljai értelmiségiek interpretációjában olyan formákat (is) öltött, ami meghaladta a szovjet rendszer tűrőképességét. Annak idején azt tanultam, hogy minden új dolog egy elfeledett régi. Sajnos nemcsak az 1945-ös impériumváltás előtti dolgokról feledkeztünk meg, azok az emberek is eltűnnek a múlt jótékony homályában, akik alig pár évtizede alkottak közöttünk. Petőfi születésének 200. évfordulója kapcsán éppen ezért úgy gondoltam, hogy két – általam is nagyra becsült – történész és irodalomtörténész publikációihoz nyúlok. Csupán itt-ott kell a korszellem sallangjait lefejtetni az írásokról, s teljes pompájában kibontakozik a MŰ, amelyet meglátásom szerint még senkinek nem sikerült meghaladnia (így magam sem próbálkoztam ezzel!).

Váradi-Sternberg János (1924–1992) történész *Századok öröksége* című, a Gondolat és a Kárpáti Kiadó gondozásában 1981-ban megjelent tanulmánygyűjteménye számos olyan Petőfivel kapcsolatos írást tartalmaz, amelyek nagy része ma is aktuális. Az Ungvári Állami (majd Nemzeti) Egyetemen oktató Gortvay Erzsébet (1935–2013) irodalomtörténész *Emlékezni szükséges* című esszégyűjteményében (Intermix Kiadó, 2004) csokorba gyűjtötte mindazok élettörténetét, akik „bearanyozzák” mindennapjainkat.

Emlékezni pedig nagyon is szükséges! Amikor a Magyar Filológiai Tanácsék létrejötteinek 60., illetve a Hungarológiai Központ megnyitásának 35. évfordulójára készültünk, kiderült, hogy Váradi-Sternberg János születésének 100. évfordulója 2024. január 10-ére esik. A kerek évforduló kapcsán felvettem, hogy egykori munkahelye – a Hungarológiai Központ – falán avassunk emléktáblát a tiszteletére. A felvetést elég vegyes reakcióik követték, ezért végül is nem a tervezett évfordulós ünnepségek keretében, hanem a magyar tudomány napja alkalmából, 2023. november 7-én került sor a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet által kivitelezett márványtábla felavatására.

Az esemény megszervezésében elévülhetetlen érdemei vannak Meskó János történésznek (ő is Váradi-Sternberg János diákja volt), aki révén a professzor úr családtagjai mellett egykori ismerősei és barátai is eljöttek, mi több, az eseményről egyenes közvetítést szerveztek az USA-ban és Izraelben élő családtagok számára.

Az avatáson részt vett Váradi-Sternberg János menyee, Grican Anna, illetve unokája, Sternberg Alex, akik az eseményre nem érkeztek üres kézzel: egy nagyobb dobozban a történész dokumentumainak egy része volt, de a Hungarológiai Központban nyíló kiállításához megkaptuk az írógépét, a Szemán Ferenc (Öcsi) festőművész által készített portróját, illetve egy Horváth Anna szobrászművész által készített kispasztikát.

A dobozban található dokumentumok között volt egy kétoldalas gépelt szöveg – egy tartalomjegyzék. A tanulmánycímeknek csupán töredéke volt ismerős számomra a korábban megjelent kiadványokból, tehát valószínűsíthető volt, hogy ez annak a készülő kötetnek a tartalomjegyzéke, amelyet Dupka György úgy emlegetett, mint az „elveszett könyv”.

M. Takács Lajos irodalomtörténész, a *Vergődő szél* című kárpátaljai irodalmi antológiai szerkesztője 1992 februárjában, Váradi-Sternberg János temetésén így búcsúzik: „Janó bácsi kedves, búcsúzom: legyen Neked könnyű a föld! Ígérem, megteszem, ami erőmtől telik, hogy megjelenhessen még 1987–88-ban összeállított, magyarországi kiadásra szánt harmadik tanulmánygyűjteményed”.

Dupka György elmondása szerint M. Takács Lajos megpróbálta állni a szavát: előbb a kiadást szorgalmazta, majd annak meghíúsulása következtében legalább a letisztázott kéziratot próbálta meg visszaszerezni. Mindkettőt sikertelenül. 1999-ben megjelent *Törődésben: sorsok, művek, históriák* című kötetében így ír erről: „Váradi-Sternberg professzor úr harmadik tanulmánygyűjteménye Budapesten maig sem jelent meg. Nem tudom, hová lett a kézírata... A Gondolat Könyvkiadót bezárták, Pók Lajos irodalomtörténész, »Janó bácsi« munkáinak gondozója pedig elhunyt”.

Egyszóval rendelkezésre állt a tartalomjegyzék, illetve megvolt az elszántság, hogy a 100. évforduló kapcsán megjelentessünk valamilyen emlékkönyvet, talán a KMMI-füzetek sorozatában. Aztán a jósors Meskó János személyében ismét a segítségemre sietett... Egy, a Sternberg család otthonában tett látogatása során felvetette, hogy szeretnénk megjelentetni az emlékkönyvet, s ehhez anyagokra lenne szükségünk. Valószínűleg a hungarológiai emléktábla-avatás hatása lehetett, hogy a korábbi tartózkodó magatartást felváltotta a segítőkészség, aminek köszönhetően feldolgozásra megkaptuk Váradi-Sternberg János professzor úr írásos hagyatékának nagy részét. A dossziékat közel három évtizede nem forgatta senki, így nem tudhattuk, hogy mi került a kezünkbe. Ugyanakkor, ismelve a tanár úr precizitását, számíthattunk arra, hogy az „elveszett könyv” tanulmányainak nagy részét sikerül megtalálni, és a könyvet rekonstruálni.

A remények lassan, de biztosan valósággá váltak, mindössze néhány tanulmányt nem sikerült (eddig) megtalálni. A dobozokban kézírásos lapok, legépelt (gyakran jegyzetekkel, javításokkal ellátott) tanulmányok, újságkivágások, különnyomatok, könyvek, jegyzetek, fotók, filmek, vázlatok egyaránt megtalálhatóak voltak magyar, orosz és ukrán nyelven.

A gyűjteménybe rekonstruált tanulmányok 1958–1990 között íródtak, többségük valamilyen kiadványban (főleg a Kárpáti Igaz Szóban) napvilágot is látott, ettől eltekintve a legtöbbjük új/ismeretlen az egyszerű olvasó számára (valljuk be, nekem is). A szövegekből gyakorlatilag hiányzik a korabeli történeti munkákra jellemző korszellem (nem lóg ki a „kommunista lóláb”), csak néha köszönnek vissza az osztályharcos gondolatok (ezeket a helyükön hagytuk). A kötet tartalmát tekintve egy időutazás Kárpátalja XVIII–XX. századi történelmébe, felvillantva azokat a különlegességeket, amelyekre mi olyan büszkék vagyunk. Itt ugyan nem tapasztalható a több évszázados transzilvanizmus, mint a szomszédban, azonban Északkelet-Magyarország ezen periférikus szeglete is a maga módján alakította az itt élő embereket.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindenkinek, aki segítette munkámat, s már most ígérni tudom, hogy lesz folytatás...

VÁRADI-STERMBERG JÁNOS

A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC ELSŐ SZÉPIRODALMI MŰVE ÉS SZERZŐJE

(TASNÁDI H. ISTVÁN. POLÜDOROSZ MIRTUSZBOKRA)

A Rákóczi-szabadságharc indulásának esztendejében, 1703-ban látott napvilágot Debrecenben egy terjedelmes latin versezetet tartalmazó kiadvány. A „Polüdorosz mirtusz-bokra” költemény a szabadságmozgalom vezérlő fejedelmét, II. Rákóczi Ferencet dicsőíti, „aki az ég újmutatásából kijelöltett...a haldokló magyar haza ősi szabadságának helyreállítására”.

Az 1703–1711-es szabadságharc első szépirodalmi termékeként számon tartott művet a címlap tanúsága szerint „Apollo lantjával... versebe foglalta a beregi Borzsova pusztaságában Krisztus akaratának méltatlan hirdetője, Tasnádi H. István”.

A hajdani Bereg megyei borzsovai prédikátor költeménye egyike azon számos vidékünkön fogant műveknek, amelyek a Rákóczi-szabadságharc, illetve a XVII-XVIII. századfordulás kuruc küzdelmek szépirodalmát gazdagították. Ezek közé sorolhatjuk az 1675-ben keltezett *Ungi lakodalom* című tréfás hangű éneket, Gyöngyössi Istvánnak, a táj szülöttének ebben az időszakban keltezett kuruc vonatkozású versét, Koháry Istvánnak, Thököly Imre foglyaként a munkácsi várban írott kesergőjét, Farkassi Imre, a Rákóczi század kapitánya, „Hideg tetteme felett való búcsúztató verseket”. Ugyancsak ide sorolhatjuk be a kor episztola emlékeként számon tartott leveleket, amelyeknek szerzői Ujhelyi István ungvári, Vasváry István nagymuzsalyi, Técsi Kató Istvánúrmezei prédikátorok. De Rákóczi, Bercsényi és a mozgalom más nevezetes személyiségének itt írott és a vidék múltját így vagy amúgy érintő levelek, emlékiratok és naplók is ide tartoznak.

Különben Munkácson fogalmazták a „Pallász bölcsességének szép istenasszonya...” kezdetű és Zrínyi Ilona kezeirásával fennmaradt versikét, amellyel „Munkács várában 1686. 22. maii keszentettek az én édes gyermekeim (azaz Júlia és Ferenc – V. S. J.) Szent Ilona napján”. A szűkebb pátriánkhoz fűződik, illetve itt keletkezett néhány a kuruc népköltészet

darabjai közül is, lévén ez a vidék a kor szabadságmozgalmainak bölcsője és egyik legfontosabb támaszpontja.

De lássuk, mit tudunk a *Polüdorosz mirtuszbokra* szerzőjéről. Tasnádi István rövid életrajzi adatait Esze Tamás, a kurucok irodalmának avatott tollú ismerője foglalta össze 1964-ben megjelent *A Rákóczi szabadságharc könyv- és irodalomtörténetéből. A debreceni tipografia termése. 1703–1705* című alapos tanulmányában. A költemény 435 verssora (az 565-ből) újra megjelent az 1776-ban Varga Imre gondozásában kiadott *A kuruc küzdelmek költészete* című gyűjteményben, ahol olvasható a publikált rész magyar prózai fordítása is.

Tasnádi István, a debreceni kollégium diákjaként 1690-ben a togatusok (idősebb diákok) soraiba lépven subseribált, azaz kötelezettséget vállalt, hogy engedelmeskedik az iskola szabályainak. 1697-ben nevezték ki Borzsovára prédikátornak. A költemény címlapja azt sugallja, hogy a könyv megjelenésekor is ezt az állást töltötte be, és Esze Tamás, valamint Varga Imre is így tudják.

Sipos Zsigmond *Borzsova monographiája* című könyve szerint (Nagyborzsova, 1908) Tasnádi István 1697-ben valóban a település prédikátora és egyben „rectora”, azaz tanítója volt. De csak 1700-ig, amikortól kezdve ezt a funkciót Debreceni István töltötte be (1707-ig). A Borzsova monographiájában szereplő adat arról tudósít, hogy 1703-ban a „borzsovaiak kérésére” egyházi gyűlést (synódust) tartottak a községben „a kivetett praedikátor” ügyében, amelyen az egyházmegye is képviselve volt. Feltételezhető, hogy a „kivetett”, azaz elcsapott lelkész Tasnádi István volt, aki nem ismervén el elmozdításának törvényességét, harcolt jogaiért, és ezért nevezi magát a Debrecenben kiadott költemény címlapján református prédikátornak Bereg vármegyében, a Beregi Egyházmegyéhez tartozó Borzsován. A fenti feltételezésünket erősíti meg egy, a vármegyei közgyűlések jegyzőkönyvében, a Területi Állami Levéltárban (ma Kárpátaljai Megyei Állami Levéltár) található 1702. december 22-i bejegyzés, miszerint „Tiszteletes Tasnády István ügyében hozott törvénykezési ítélet kivizsgálás végett kiküldetett az illetékes hatósághoz”.

Ha a költemény szerzője valóban „kivetett praedikátor” volt, akkor érthető, hogy miért csatlakozott elsők közt a szabadságharc ügyéhez.

Az 1707-ben 272 lakást számláló Borzsova közvetlen szomszédja Várinak, ahol 1703. május 21-én történt a kurucok zászlóbontása. Egy XVIII. századvégi leírásban az 1803-ban immár 446 lakóval bíró Borzsováról a

következőket olvashatjuk: „Magyar falu Bereg vármegyében, birtokosai különféle urak, lakosai reformátusok, fekszik Borzsa folyó jobb oldalán, Getse és Várihoz egy orányira. Két vizi malma helyben, határja jó, trágyázás után mindenféle gabonát terem, legelője hasznos és elegendő, tája mind a két szükségekre (mármint tüzre és épületre való – V. S. J.) piatkozása közel, a Bényei, Musai és Beregszászi hegyekben pénzt kereshetnek; de mivel határját Borsza vize gyakran elönti, második osztálybeli!”

Esze Tamás kutatásai alapján figyelemmel kísérhetjük a költemény szerzőjének későbbi pályafutását. 1704-ben Tasnádi tábori káplárként működik a kuruc hadseregben, Kajdi István ezerében szolgál, amelynek katonái java-részt Beregből és Ugocsából valók. 1704 augusztusáig az ezer élén a népi kurucság ismert alakja, Kis Albert állt, aki a jobbágyság szociális törekvéseit fejezte ki. Nincs kizárva, hogy Tasnádi már ekkor betöltötte tábori lelkész funkcióját. De az új parancsnok kinevezése után (erre Kiss Albert letartóztatása és kivégzése következtében került sor) a különítmény megőrizte osztályharcos hagyományait. Így 1705 nyarán Kajdi ezere panasszal fordult Rákóczihoz amiatt, hogy Szatmár, Máramaros, Bereg és Ugocsa megyében a kuruc vitézek háza népét jobbágyi szolgálatra kényszerítik.

Tasnádi közeli kapcsolatot ápolt Kajdival, még mielőtt ezt kinevezték volna Kis Albert különítményének élére: a Debrecenben kiadott költemény Kajdi Istvánnak szóló ajánlással volt ellátva. A Nógrádból származó Kajdi 1695-ben került Beregbe. Borzsován és a szomszédos Gecsében voltak birtokai. Az 1707-es összeírásban a 46 borzsovai „földbirtokos” és nemes közt szerepel Kajdi István is. Az 1703-as tarpai és vári zászlóbontás idején a megye főszolgabírója. Május 22-én a megye hajdúi, Kajdi Istvánnal az élen Muzsalyba lettek kivezényelve, hogy megakadályozzák a kurucok Beregszászra, a megye központjába való bevonulását. Azonban a hajdúk átálltak a felkelők oldalára, a vonakodó parancsnokukat pedig a kurucok megeskették, hogy ha Rákóczi bejön az országba, „híve lesz, addig házánál ül”. Az ex szolgabíró állta a szavát és részt vett az 1703. július 16-án Ujlak mellett lezajlott un. tiszabecsi csatában, amikor is a kurucoknak, Rákóczival az élen, sikerült átkelni a Tiszán. Az átkelés során Kajdi kitűnt vitézségével. Ezt tanúsítják Tasnádi ajánló sorai, amelynek magyar fordítása nem szerepel a Varga Imre gondozásában kiadott gyűjteményben. „Rád nézünk, mint az egyedül alkalmas személyre – így Tasnádi cikornyás ajánlásában –, akit ha nem ismernénk, a tudatlanságunk elviselhetetlen volna. Jelen sorsunk válaszútján, nem akarván sokat hízelegni. Ábel kiömlött vérével bemocskolt

hadsorok közepette harcosokon is túltevén, amikor is az igazságos Istenbe s a jóságos fejedelembé vetett hűség Pegazusod patáinak segítségével megőrzött Téged ezer kilőtt kénköves izzó golyó között”.

Kajdi ezerében a verselő káplán köztiszteletnek örvendett. 1706. február 26-án „az ezerbeli tisztek és egész hajdúság” azt kérte Rákóczitól, hogy ajándékozza a tábori lelkésznek a francia harctéren elesett Papp János gazdátlan beregszászi házát. Azonban, amint később kitudódott, a házra igényt tartott az elesett katona rokona is. 1707. január 27-én Rákóczi utasította jószágigazgatóját, hogyha a kérelmező jussa beigazolódik, akkor Tasnádi a házat adja neki át, de annak az értékét, amit a prédikátor a házon épített, a kérelmező fizesse meg.

1707 májusában, amikor Kajdi megvált ezerétől, a tábori lelkész is elbúcsúzott a különítménytől. 1708-ban Tasnádi a munkácsi várórség káplánjaként működött, és ez az utolsó adat a verselő prédikátorról.

A *Polüdorosz mirtuszbokra* szereplői – főleg a görög-római mitológiai részben – bibliai személyiségek, az egyedüli reális alak pedig a szabadságharc vezérlő fejedelme, aki viszont neve szerint csak a kiadvány címlapján szerepel. A költemény nyelvezete és tartalma a szerző abszolút latin tudásáról, az antik mondakör és a Biblia tökéletes ismeretéről, a kollégiumi tananyag alapos elsajátításáról tanúskodik.

A címben szerepel Polüdorosz, Priamosz trójai király legkisebb fia. Mikor az apja látta, hogy Tróját elfoglalja az ellenség, elküldte sok kincssel vejéhez, Thrácia királyához. Ez a kincsek miatt meggyilkolta Polüdoroszt, és a tetemét a tengerbe dobta. A partra vetett holttest felett egy mirtuszbokor nőtt. Aeneas, a trójai háború hőse, aki a város pusztulása után hajóra szállt, hogy új hazát keressen, e helyen kötött ki. De Polüdorosz csontjai megszóltak és lebeszéltek arról, hogy itt hazát alapítson. A felvázolt kollíziókkal és ezek szerzőivel Vergilius klasszikus Aeneaszában találkozhattunk, míg a költemény stílusa egy másik antik klasszikus, Ovidius hatásáról tanúskodik.

A szerző tulajdonképpen már a kiadvány címlapján elindítja a költői elbeszélést, és bizonyos eseményekről és szereplőiről (például a trójai királyfiról és ennek hamvairól) csak innen szerezhethet tudomást az olvasó. Ezért kénytelenek vagyunk a kiadvány terjedelmes és bonyolult címlapját teljes egészében idézni: „POLÜDOROSZ MIRTUSZÁGA, AVAGY AZ ELSZÁRADT CSONTOK MEGSZÓLALÁSA, MEGMOZDULÁSA ÉS ÖSSZEGYÜLEKEZÉSE, amelynek éltető levegőt vadászi RÁKÓCZI FERENC, A SZENT RÓMAI BIRODALOM HERCEGE és Sáros vármegye örökös FŐISPÁNJA adott, aki

a könyörlő istenség elrendeléséből elhivatott, az ég ujju mutatásából kijelöltetett és Isten sok csodája által megerősített VÉDELMEZŐJÉVÉ a haldokló magyar haza ősi szabadságának helyreállításának, a jogtalanságok megszüntetésére, aki már régen a legnagyobb remény, a bosszúállás akadályainak megszüntetésére, AKINEK, midőn a haza határához megérkezett, a megelevenedett és a világ négy tájáról összegyülekezett csontok tiszteletet adnak. Most pedig Apollo lantjával, de égi versbe foglalta a beregi Borzsóva pusztaságában Krisztus akaratának méltatlan hirdetője, Tasnádi H. István. Nyomtatta VINCZE GYÖRGY Debrecenben. 1703. évben.”

A költemény első fejezetében a természet és az istenek örömujjongását ecseteli a szerző, amint „a sietve érkező nap megtermékenyíti a rózsákat, harmattal hinti be a ma cserjéit s megfesti a virágokat, s a vidám bokrokat”. Küklopsz, a görög mitológia földalatti, egyszemű óriás kovácsa, aki a költő megszemélyesítője, keresi az ujjongásnak az okát és célját: „A szomorúság után miért táncol dalra a haza, s az ég angyalai, miért zengik ezt a szokatlan dallamot?”.

Erre a kérdésre válaszol a költemény második fejezetében Árgus, a görög-latin mondaör szászszemű óriása. Ő felvilágosítja a vaksi Küklopszot: jelentkezett „hanyatló hazám sarjadéka az erkölcsök dísze”, akit a kegyetlen király el akart veszíteni („az ausztriaiak Dávid lelkét és halálát kívánták”), de akit az Isten csodálatos módon megmentett és bosszút állt.

„Haladj utadon, üdvözlégység vezér! Várva vártan érkezél, érted gyötör gond!” – üdvözlí a költő a szabadságharc hazatérő vezetőjét a költemény harmadik részében. A hazához intézett szövegében a fejedelem a fegyveres harcra szólítja fel a népet. „Hogy a haragos oroszán csellel összefont köteléke szétszakadjon, ebben segít szeretetével a csodálatra méltó Isten... Zúzd át fegyvereddel oldalukat, ez legyen a jutalma azoknak, akik vérrel, szenvedéssel zaklatják tiedet”.

„Német – olvassuk e rész befejező soraiban –, pusztulásod után szabaduljon meg hazánk a rabságból”. A negyedik fejezetben a fegyveres ellenállás igazságosságát és jogosságát támasztja alá a szerző. A szabadságharc gyökereinek keresésében az 1670-es évekig nyúl vissza, amikor a hazára támadott az ellenség. „A háborúban mi az ősi szabadságra gondolunk, az ellenséges nép viszont az ártatlan halálát szomjazza... A mi sebünknek nemes orvossága az, hogy fegyverbe virul a remény, a szerencse”. A poéta a fejedelmet szólítja fel, hogy álljon a mozgalom élére: „hazánk felséges szabadítója, vedd el a gondjaidat, hiszen emésztő tűz vagy te az ellenség számára”. „A feladatra buzdító zárszóval” kerekedik ki a költemény, és itt a széthúzás, a belső viszálykodás

felszámolásának szükségességéről van szó. Végül pedig a gondviselés áldását kéri a poéta a fejedelemre: „az ellenségtől irigyelt éveket, uralkodást, dicsőséget és mennyországot, a mi kegyességet, jót, adományt csak hordoz szívében az Isten, kívánjuk, azt mind, halmozza most rád.”

A költemény fő részét még három toldalék egészíti ki, amelyek úgyszintén a szabadságharc vezérét dicsőítik és magasztalják. Nem kevés fáradságába került a prédikátor verselőnek a terjedelmes, bonyolult szerkezetű és nyelvezetű költemény megalkotása, amellyel ő, a kovácsoló Küklopsz megszemélyesítője, a Rákóczi ügye mellett agitáló munkájával fegyvert akart kovácsolni a meginduló harchoz. Különben a költemény 294. sora alapján, amelyben a vezérlő fejedelem féléves gondoskodásáról van szó, megállapítható, hogy a mű 1703 vége felé keletkezett. Külön figyelmet érdemel a mű nyelvezete, amelyről Varga Imre A kuruc küzdelmek költészete című kiadvány tudós gondozója szól a gyűjteményhez mellékelte jegyzeteiben. Amint ő kifejti, a költemény elüt a klasszikus latintól, tele van szabadosságokkal, szabálytalanságokkal. „A szavak érthetők, de folyamatos gondolatsorokká, több ízben alig foghatók össze. Mondanivalóját (a szerző) ezen felül klasszikus görög-latin költészetből vett reminiscenciákkal, mitológiai parádéval terheli meg. Ezek bibliai elemekkel keverednek, s e kettőből előáll szimbólumok, azoknak az adott történelmi helyzetre: személyekre, eseménymozzanatokra való kivetítése nem mindig sikerül. Nem mindig megnyugtató mögülik írójuk gondolatát kihámozni, alluzióit felfejteni. Ezek miatt Tasnádi művének magyarra való fordítása a legnehezebb feladatok közé tartozik, hosszú évek kitartó munkájának az eredménye lehet csak, hogy a mű szimbólumrendszerét világosan lássuk, a történelmi utalásokat, célzásokat megértsük, Tasnádi műve nem a szabadságharc előzményeinek vagy első hónapjainak dramatikus eseményeiről számol be, költeménye nem történelmi krónika, hanem a szabadságharc vezérlő fejedelemét magasztaló poétikus alkotás.”

A *Polüdorosz mirtuszokra* a korban dívó aggratulatoris műfaj terméke, amelyek szerzői az időszak cicomás és latin stílusában valamely esemény vagy évforduló alkalmával egy nagyurat, esetleg mecénást dicsőítettek abban a reményben, hogy esetleg pártfogót, jutalmat szereznek költői fáradozásaikért.

Aligha gondolhatunk arra, hogy a kálvinista tiszteletes a kézzelfogható jutalom reményében fogott fáradságos munkájához, bár mint állásából elmozdított lelkész lehettek anyagi gondjai. Viszont arról nincs tudomásunk, hogy miként fogadta a vezető fejedelem a könyvecskét, amelyet a szerző nyilván bemutatott, illetve ezzel megajándékozhatta a dicsőített hősét.

A Rákóczi-kor aggratoris műfajban fogant termékei, amelyek közül egyeseket a mozgalom néhány exponált személyének – például Bercsényi-nek – szenteltek, Esze Tamás szavait idézve „kiemelkednek a műfaj általában értéktelen termékei közül, mert ezek köznemzeti meggyőződést fejeznek ki, s a nemzet örömét azon, hogy méltó vezére támadt a Habsburg elnyomás évtizedei után, s a közösség reményét a jobb jövő felől”. Tasnádi verse a kuruc aggratoris irodalmárok legjobb alkotása. Valóban a Pelüdorosz mirtuszbokrárt a szabadságharc nemes eszméi, az elnyomott haza vigasztalan állapota miatt érzett szomorúság hatja át, és ezeket fűtötték a szerző személyes sérelmei is.

Varga Imre veti fel a kérdést, miszerint Tasnádi művének rafinált nyelvezete, kompozíciója, a jó metrína, a költői ténykedésre utaló célzások arra mutatnak, hogy „nem ez volt a szerző egyetlen műve”. Esze Tamás egy 1953-ban írott tanulmányában, amelyben a kuruckori népköltészet legjelentősebb szociális töltetésű darabját, A szegénylegények énekét elemzi, alapos érveléssel mutatta ki, hogy ennek a szerzőjét Kajdi István ezerében kell keresni. Feltételezése szerint ez a különítmény verselő káplánja lehetett.

Későbbi Tasnádi István latin énekével foglalkozó írásában a tudós ezt a hipotézisét nem ismételte meg, és tudtunkkal más tanulmányában sem tesz erről említést. Viszont az akadémiai A magyar irodalom története 1964-ben megjelent második kötetében Varga Imre nyilván Esze Tamás kutatásai alapján írja, hogy „A szegénylegények énekének szerzője talán Tasnádi István, az egyik hajdúezred tábori prédikátora, aki jól ismerte a szegénylegény katonák vágyait, sérelmeit.”

A kérdés megfelelése további kutatómunkát igényel. Tasnádi eddig ismeretlen magyar nyelvű írásainak előkerülése és ismertetése esetleg megerősíthetné azt, hogy ő volt-e a kuruc népköltészet egyik patinás emlékének a szerzője is.

Ettől függetlenül a borzsovai prédikátor latin nyelvű, Rákóczit méltató műve kétségtelenül a szabadságharc kezdeti időszakának jelentős emléke, történelmi forrása. Tükrözi a haza sanyargatott helyzetét, a nemzet, a nép emiatti elégedetlenségét, a szabadságharc eszméi iránti lelkesedését. Ugyanakkor a Rákóczi-kultusz egyik korai, szép megnyilvánulása. Tasnádi István Polüdorosz mirtuszbokra a kor irodalmának sajátos, eredeti színfoltja.

A Rákóczi-szabadságharc első szépirodalmi műve eszmei-politikai töltetésével, társadalmi mondanivalójával, történelmi szemléletével, harcos kuruc nézeteivel ugyanarról a törül fogant, mint az 1703–1711-es szabadságmozgalom irodalmának, művelődésének java része. A derék borzsovai prédikátorról és irodalmi ténykedéséről felvázolt adatok adalék vidékünk múltjának megismeréséhez, a szabadságmozgalomban betöltött szerepének tudatosításához.

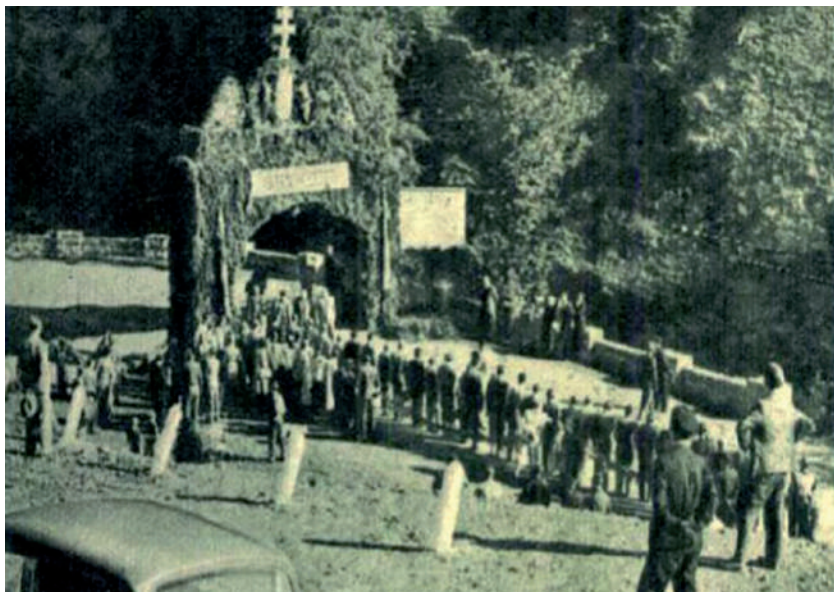

KOVÁCS SÁNDOR

HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEK A FEKETE-TISZA FORRÁSVIDÉKÉN

Körösmező központjában, az idős lakosok által elnevezett trityetkai útelágazásnál nyugatra tartva, a Fekete-Tisza forrása felé juthatunk el. Körösmező külterületi részeit, majd Feketetisza falut magunk mögött hagyva a folyó mentén kanyargó út előbb tágas réteken, majd vegyes erdőkön és méregzöld fenyveseken vezet át. A folyópart néhol meredek, sziklás jellegű, máshol a rózsaszín-lilás virágú, 1–2 m-es magasságot is elérő erdei fűzike (*deréce*) virágjaitól tarkállik.

A FEKETE-TISZA ÉS A TARAC KÖZÖTTI ÚT

Az út avatásán a vendégek fogadására épült díszkapu. (A Pesti Hirlap Képes Melléklete, 1943. október 12.)

A nehezen járható út leküzdését többször rozoga állapotú hidak tetézik. Ez az út azonban nem mindig volt ilyen gazdátlan. Amikor 1943-ban 14 millió pengős beruházással három év alatt elkészült, jó minőségű főközlekedési besorolású volt. Összekötötte Kőrösmezőt Királymezővel, azaz a Fekete-Tisza és a Tarac folyók völgyét. A két folyó vízválasztó gerincén, az Akol(*Okula, Okola*)-havason pedig a Fekete-Tisza forrásához egy leágazás is épült. A Rahó kapcsán már említett (*lásd folyóiratunk 2025/1. számát!*) Rahó–Kaszómező–Gyertyánliget–Kisapsa–Alsókálfalva közötti 70 km-es főközlekedési hegyi út 1943 októberének elején történt átadása után a delegáció azonnal autóbá szállt és áthajtott a másik, Kőrösmezőről kiinduló harántút megnyitásának helyszínére. Az ott elmondottak alapján érthető, hogy az *Esti Ujság* is 1943. október 7-i számában csak az út idegenforgalmi és gazdasági rendeltetését hangsúlyozta, nem utalt az út hadászati jelentőségére: „*A nagy világégés közepette hazánkban teljes erővel folyó békés építő munka egyik nagyobb alkotása: a Tarac és a Tisza völgyét összekötő 70 kilométer hosszú főközlekedési út most készült el s Zsindely Ferenc kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter ünnepélyes keretek között Csataj Lajos honvédelmi miniszter és Tomcsányi Vilmos Pál, Kárpátalja kormányzói biztosa jelenlétében adta át a közforgalomnak.*”

A Magyarország című lap az MTI-re hivatkozva 1943. október 8-i számában nemcsak az avatásról számolt be, hanem az új utat is szépen bemutatta:

„*A megjelenteket dr. Tomcsányi Vilmos Pál, Kárpátalja kormányzói biztosa üdvözölte, utána dr. Markos Olivér kereskedelem- és közlekedésügyi államtitkár ismertette az útépitést, majd dr. Zsindely Ferenc kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter megnyitotta az utat. – A miniszter ezután elbeszélgetett a munkálatok vezető mérnökeivel és munkafelügyelővel és érdemesebb munkásaival, majd a fenyőgalyakból művészien összeállított, címerrel és zászlókkal ékesített díszkapun áthaladva, kíséretével együtt beutazta az útvonalat.*

Hatalmas hegyláncokon, mély folyóvölgyeken keresztül 1000 m-t meghaladó magasságig is felemelkedve vonul az út, amelyen sok helyen pazar kilátás nyílik a Keleti Kárpátok távoli hegyvidékeire is. A beutazáson résztvevők több helyen megállottak és elragadtatva szemlélték az eléjük táruló csodálatos panorámát. Az út turisztikai jellegének megfelelően két kilátó is létesült a tájék szépségeiben gyönyörködni akarók részére, közülük az egyik 1250 méter magasságban.

A szerpentínút egyik kanyarulatában épült kilátó (Fortepan 265038)

Nagyméretű támfalak, számos hid, érdekesen képzett korlátot pótló kőtömbök, forrásfoglalások teszik változatossá az út vonalait, amelyen hetenként (sic!) a járóművek részére kiterő-helyek is készültek. A végrehajtott munkálatok nagyszabású voltát jellemzi, hogy az útépités kapcsán 900.000 köbméter földmunkát kellett végezni. A kiterjedt földcsuszamlások helyreállítására 45.000 köbméter kőanyag felhasználásával 17 kilométer hosszú 10–14 méter mély szivárgó hálózat létesült. A beépített kő-, cement- és faanyagok pedig vasúti kocsikba rakva és tehervonatokká összeállítva Budapesttől Rahóig érő sort alkotnának.”

Sajnos a szovjetrendszer alatt az utat nem tartották karban, tönkrement, és azóta sem újították fel.

A Fekete-Tisza mentén felfelé haladva az egyik jelentősebb völgybe érkezve sejthetjük, hogy itt a folyóval valami meghatározó dolog történik. A Hármás-bérc (*Trojaszka*, 1702 m) oldalából eredő mellékág, az Apsony (*Apsinec*) jobb oldalról, az egykori országhatár havasáról, az 1719 m-es Fekete-ágról (*Csorna Kleva*) pedig egy másik folyócska, a Medve (*Medveckij*)-patak balról kér bebozsátást a Fekete-Tiszába. Ezek már igazi folyóvá léptetik elő az addig csupán csetlő-botló Fekete-Tiszát. A főág mint jó anya öleli keblére a hangos csobogással beágazó patakokat, hogy aztán vizüket, energiájukat akumulálva egyre inkább felerősödő vágtában törjön utat magának a zord hegyóriások között.

Az apsineci völgyben volt a faúsztatás egyik legnagyobb víztárolója. Építéséről *A Hon* című lap 1882. augusztus 26-i száma így írt: „...az *apsineczi* 325,000 köbméter víz felfogására van berendezve. Felállítási költségei nem haladták meg a 90,000 forintot, építése az 1868. évi december 27-én dult óriási vihar pusztításai folytán vált szükségessé; – e vihar 3926 holdnyi területen százazerekre menő fatörzseket döntött ki, melyeknek egy része még most is óriási halmazokban fekszik a havasok oldalán.”

Régi képslap a szerző gyűjteményéből

Sajnos ez a létesítmény sem maradt fenn mára, a hajdani gát maradványai több helyen is kirajzolódnak, a turistaszállást is nyújtó egykori gátórház pedig még ütött-kopott állapotában is egy jóval nemesebb kort idéz. Azt a kort, amikor az apsineci vízfogó a Fekete-Tisza völgyének egyik legfrekventáltabb turisztikai célpontja volt.

Nem véletlen, hogy a honfoglalás millenniumának ünneplése idején a gátórház mellett emlékfacsoportot ültettek. Közöttük még ma is megtalálható az az emlékkő, amelynek felirata:

896 – 1896
EMLÉK
FACSOPORT

Az apsineci emlékkő (A szerző felvételei)

A TISZA LAJOS-EMLÉKKŐ

Körösmezőtől 23 km-re nyugatra, az ezeréves határ északkeleti térsége, a tengerszemekkel tarkított Fagyalos (*Szvidovec*)-hegység északkeleti oldalában, az Akol-havas vízválasztó gerincének nyergében, 1240–60 m-es tengerszint fölötti magasságban elterülő, fenyvesekkel szegélyezett, pompás havasi rét nyújt káprázatos panorámát. Dél felé a Fagyaloshoz tartozó 1707 m-es Tatarka (*Tataruka*) áll őrséget, nyugat felé letekintve a Tarac vízgöyjtőjéhez tartozó Torbát völgyében gyönyörködhetünk, észak felől pedig, balról a Godros (*Gropa*, 1758 m), jobbról a Barátka (*Bratkivszka*, 1788 m) csúcsai emelkednek ki. A rét fáktól védett szélén az 1880-as évek elején már állt egy kilátótornyos erdőőri ház, amely egyben menedékház is volt. Sajnos mára az erdőőri ház nem maradt meg.

Körösmező. Ókora menedékház a Tisza eredete mellett.

Régi képeslapok a szerző gyűjteményéből

A rét adott otthont 1882. augusztus 23-án az Országos Erdészeti Egyesület kiszállásos közgyűlésének. A *Fővárosi Lapok* 1882. augusztus 27-i számában erről így számolt be: „E regényes helyen, egy tiszafa alatt tartották meg a Marmaros-Szigeten megkezdett közgyűlés második ülését. Mizavoszky erdőrendező a Mármarosban pusztító viharokról és szurovarokról értekezett. A gyűlés után lakoma volt, melyen Tisza Lajos az erdészekre üritő poharát; Bedő Albert (az egyesület alelnöke – KS) azt indítványozá, hogy a tiszafát, mely alatt a gyűlést tartották, Tisza Lajos-fának nevezzék el s emléktáblával jelöljék meg. Az indítványt éljenzéssel fogadták.”

Ezek után a közgyűlés határozata értelmében a résztvevők az egyesület elnöke, Tisza Lajos, az 1879-es nagy szegedi árvíz utáni újjáépítés királyi biztosa, az egykori miniszter tiszteletére az említett tiszafa körül emlékfákat ültettek és emlékkövet állítottak. Az emlékkő táblája az eseményt is megörökítette:

**TISZA LAJOS
FACSOPTJA.
IGY NEVEZTE EL
AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1882. AUG. 23-IKİ KÖZGYŰLÉSÉN
ELNÖKE EMLÉKÉRE.**

Az eredeti szöveget a Budapest VIII. kerületi Práter utcai Polgári Fiúiskola 1909-es évkönyve őrizte meg az utókor számára. Később az emlékhelyet kerítéssel vették körül. Az 1900-as és a 2000-es évek fordulójára az emlékkő tábláját ugyancsak megviselte az eltelt bő évszázad. A felirata is megkopott, helyenként olvashatatlaná vált.

A Tisza Lajos-emlékkő és táblája 2004-ben (A szerző felvételei)

A megkopott emléktáblára 2007 nyarán dr. Tóth Imre kezdeményezésére, a szegedi Geo-Environ Környezetvédő Egyesület és az Országos Erdészeti Egyesület újat helyezett. Felirata önmagáért beszél:

TISZA LAJOS
FACSOPORT
ÍGY NEVEZTE EL
AZ
ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1882. AUG. 28-IKI KÖZGYŰLÉSÉN
ELNÖKE EMLÉKÉRE

AZ EMLÉKTÁBLA
FELÚJÍTVA A 125. ÉVFORDULÓ ALKALMÁBÓL
ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
(BUDAPEST)
GEO-ENVIRON
(SZEGED)

Némi szépséghiba, hogy az új táblán lévő dátumba hiba csúszott. Az eredeti, ütött-kopott tábla alapján nehezen volt kivető a 23-as szám, valószínűleg ezért lett helyette az új táblán 28-as szám. Ez azonban egyáltalán nem csorbítja az erdészek és a Geo-Environ Környezetvédő Egyesület érdemeit! Hálával tartozunk nekik. Köszönetünket fejezzük ki a lelkes szervezőnek, a 2025-ben 90. születésnapját ünneplő dr. Tóth Imrének a Tisza mindkét forrásával kapcsolatos önfeláldozó, fáradságot és lehetetlent nem ismerő kutatási, felújító valamint népszerűsítő tevékenységéért.

A szerző felvételei az új emléktábláról

Az erdészek találkozáját követően, a 19. és 20. század fordulóján ez a bámulatos térség a turisztikai fellendülés korát élte. Erre utal az a tény is, hogy 1896-ban a Magyarországi Kárpát Egyesület Kelet-Kárpátok Osztálya itt tartotta éves beszámoló gyűlését. De számtalan túrabeszámoló is a korabeli sajtóból.

Örömteli dolog, hogy a 2000-es évektől a réten a bakancsosok számára esőbeállók, asztalok nyújtanak „komfortot”.

A FEKETE-TISZA FORRÁSA

A köztudatba a Tisza eredeteként a Fekete-Tisza vonult be, míg a Fehér-Tisza kevésbé volt nevezetes, elhallgatták, eredetét nem is firtatták. Nagyon sok leírásban a feketeágat számítják az igazi Tiszának, forrásától mérték a hosszát is.

Az Akol-havas nyergében elterülő rétről a Tisza Lajos-emlékkő mellett leereszkedve, 1230 m-en kőlappal letakart forrást ($48^{\circ} 20' 12,012'' \text{ É } 24^{\circ} 9' 38,112'' \text{ K}$, *saját mérés*) találunk. Ez a Fekete-Tisza legtávolabbi forrása.

Azt, hogy a forrást pontosan mikor jelölték meg először, nem tudjuk. A megjelölt forrásról a legkorábbi írott említésre a *Nemere* című lap 1882. szeptember 24-i számában bukkantunk:

Asztalok a forrásnál, közöttük kivehető a forrás csurgatója. A felvétel 1900 előtt készült, ugyanis még nincs itt a később állított emlékkő (A szerző gyűjteménye)

„Ott szökött ki a sziklabölcsőből a fejedelmi szülött ragyogó tisztaságában, büszkén, mintha érezné és tudná, hogy ki ő. Ágyához keskeny kis fényű vályu van alkalmazva, mintegy 2 – 3 centiméter átmérővel, s fél méter hosszúságban, ezen fut végig szemlélői előtt a királyfi, aztán lehull és eltűnik a bozótok közt, hogy néhány száz lépésnyire már, udvari kísérelővel egyesülve, mint folyócska jelenjék meg.

A forrás előtt van egy hosszú asztal, körül lóczával, itt szoktak megpihenni a látogatók, koczczintani és inni a Tiszából, ott, a hol még szűz és salaktalan. Jóízű hideg víz, mint az ilyen hegyi forrás szokott lenni.

A forrás fölött volt egy havasi rózsabokor, teljes virulásában. Ez volt az első havasi rózsza, melyet láttam. Az egész rózsatető tövistelen. Rózsája hasonlít a csipke rózsájához, csak hogy az megragadóbb, élénkebb színű.”

A fenti, 1900 előtt készült fényképen kivehető, hogy a víz nem ott fakad, ahol azt ma látjuk kicsurogni, hanem a fal déli végénél. A kisebbik asztal a ma kiépített kiszögellés végében van. Ma a csurgató az előtérben lévő asztal jobb szélén van. Ugyanis később a terepadottságokhoz – a kiszögelléshez – igazítva a vizet egy csövön át néhány méterrel északabbra terelték, egy viszonylag könnyen megközelíthető, kőfallal megerősített hegyoldalba. Erről 2004-ben meggyőződünk, amikor ottjártunkkor „elapadt” a Tisza. Az elapadást a cső eldugulása okozta, amit sikerült felfedeznünk.

A Fekete-Tisza forrása az 1880-as évektől kezdve az egész Tisza forrásaként idegenforgalmi nevezetességgé vált. A kezdetleges megjelölést és kiépítettséget 1900-ban újabb, maradandóbbal váltották fel. A hegyoldal falát megerősítették. Amint fentebb említettük, a vizet csövön átvezették néhány méterre, a plató közepére, és a kicsurgót egy árkaos kiképzésű mélyedésbe foglalták. Ennek tetejére került egy négyszög alapú, középső részén karcsúsított kötömb. A karcsúsított rész homlokzati oldalán márványtábla hirdette:

TISZA - FORRÁS
1245 M. A TENGERSZÍNE ÉS 1175 M.
A TISZA TORKOLATA FÖLÖTT.
958 KLM. A DUNÁTÓL.
1900. ÉV.

A tábla eredeti szövegét a Budapest VIII. kerületi Práter utcai Polgári Fiúiskola 1909-es évkönyve őrizte meg az utókor számára. A tengerszint feletti (t.sz.f.) magasság akkori mérésértéke és a mai jóval pontosabb műszerek által mért értékek közötti eltérés ne adjon okot a félreértésre. Példaként

Körösmező. Tisza forrás.

Tisza eredete. Cávözet Máramarosból.

Régi képeslapok az 1910-es évekből (A szerző gyűjteményéből)

megosztanánk egy másik adatot: Az Uzsoki-hágó t.sz.f. magassága a régi magyar térképeken 889 m, míg az általunk mért 852 m megegyezik a mai ukrán hivatalos – modern és precíz eszközökkel mért – helyszínelések eredményével. A mérési eltérések kapcsán ide kívánczik még egy érdekesség. A Tisza hossza a táblán szereplő 958 km-től eltérően a magyar köztudatban 962 km, míg a szovjet-ukrán adatbázisok szerint 966 km.

Trianon után a magyarellenes hatalom a kötömbön lévő magyar nyelvű táblát egy fekete márványtáblával takarta el. Ezen, bal oldalon cseh nyelven, a jobb oldalon pedig cirill betűkkel, oroszul vésték fel a szöveget:

**PRAMEN TISY
NADMORSKÁ VÝŠKA**

**ИСТОКЪ ТИСЫ
НАД УРОВНЕМ МОРЯ**

1245 m

Magyarul:

*Tisza-forrás
Tengerszint feletti magasság
1245 m*

A vidék anyaországához történt 1939-es visszatérése után lekerült a cseh tábla, azonban furatai ott éktelenkedtek. Ezután magyar nyelvű fekete márványtábla került az emlékkőre, de elképzelhető, hogy a cseh táblát fordították meg és hátoldalára vésték fel magyarul:

A TISZA FORRÁSA 1245 M.

A bal oldali képeslapon a forrástábla a cseh korszakban (A szerző gyűjteményéből.) A középsőn jól kivehetők a leszerelt cseh tábla furatai és az eredeti tábla (Sváb László gyűjteménye). A jobb oldali képen az ideiglenes fekete tábla magyar felirattal (Szeghalmy Gyula: Felvidék, Budapest, 1940.).

A kis magyar világ idején, 1943-ban, a fentebb már említett útépités során a Fekete-Tisza forrása is új külsőt öltött. A hegyoldalt lépcsőzetes kőtámfallal erősítették meg, a kifolyót kör alakú mélyedésbe foglalták. A kifolyó elé pedig két köoszlopot emeltek, melyek a fallal együtt tartották az eredeti emlékkövet az új magyar nyelvű márványtáblával. A kicsurgó alá egy szép formájú, vázaszerű kőedényt helyeztek, melyből a forrás vize a túlcordulás után ered útjára. Az emlékkő tetejére kiterjesztett szárnyú turulmadár került. A kifolyó jobb oldalán, a fal felső részére szintén került egy emléktábla. Sajnos ennek a szövegét nem ismerjük. A megszépült forrás igazi emlékhellyé vált.

A szovjet éra alatt a turulmadarat, egy idős körösmezői lakos elmondása szerint, 1945-ben vagy 1946-ban egy helybeli kőművesmester kalapáccsal törte darabokra. A magyar nyelvű táblát is leverték. Nincs információnk arról, hogy ekkor került-e új tábla a helyére. Mivel egy 1963-as kiadványban még a magyar

Régi képeslap a szerző gyűjteményéből

időből származó kőedényt ábrázolja egy fénykép, ezért valószínűsíthető, hogy a forrásnál csak ezt követően történt jelentősebb átalakítás. A támfal megmaradt eredeti állapotában, a két kőoszlopot vascsövekből készült pillérekre, a vázaszerű edényt pedig gömbszelet formájú új betonedényre cserélték. A kötömbre dom-borműves, ukrán nyelvű alumínium tábla került. Rajta ez állt:

**ТУТ ПОЧАТОК
РІЧКИ ТИСИ**

A támfal két szelén fából épült csinos kis esőbeállók tették hangulatossá a forrás környékét.

A 2000-es évekre a forrás környéke elhanyagoltta, lepusztulttá vált. A támfal omladozott, életveszélyes állapotba került, a táblát vandálok rongál-ták meg, az esőbeállók rogyadoztak. Az ukrán hatóságok nem törődtek az emlékhely felújításával.

2006-ban, a fentebb már említett dr. Tóth Imre kezdeményezésére egye-sületük a korábbi ütött-kopott emléktáblát új táblára cserélte le. A kétnyelvű, ukrán-magyar nyelvű táblán ez állt:

**ТУТ БЕРЕ ПОЧАТОК Р. ЧОРНА ТИСА
ІТТ ERED A FEKETE TISZA**

ГЕО ЕНВІРОН (М. СЕГЕД.) GEO ENVIRON (SZEGED)

A tábla a megtévesztésig sárgarézre emlékeztetett, de valójában műanyag-ból készült. Hasonló anyagból készült útjelző táblákat helyeztek ki a forrás-hoz vezető túraösvény mentén is.

A szerző felvételei az 1990-es évekből

A szegedi környezetvédők elhatározták, hogy közös összefogással felújítják a Fekete-Tisza forrását. Kezdeményezésüket siker koronázta. 2009. július 7-től 14-ig a Geo-Environ által szervezett 20 fős csapat a Magyar

A szerző felvételei 2008-ból

A forrás a 2009-es felújítás után (Bíró András felvételei)

Köztársaság Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériuma „Zöld Forrás” pályázatán nyert összegből és közadakozásból mintegy 2,5 millió Ft értékű munkával teljesen újjáépítette az emlékhelyet.

A tervező, Baumann József (1951–2024) elképzelése szerint, – aki egyébként a Mecsek Egyesület tagjaként kapcsolódott a munkába – az új támfalba a rozsdamentes anyagból készült kicsurgó fölé árkados mélyedés épült. Föle helyezték el az új ukrán-magyar kétnyelvű fekete márványtáblát. A táblára ugyanaz a szöveg került, ami a korábbi réznek tűnő emléktáblán állt. A támfal északi oldalának végére felkerült a Mecsek Egyesület táblája is. Az eredeti emlékkő a támfal fölé, a hegyoldalba került, rajta ukrán nyelvű felirattal:

**ТУТ ПОЧАТОК
РІККИ
ЧОРНА ТИСА**

Sajnos a hivatalos ukrán fél nem vett részt a munkálatokban. Ennek ellenére az avatásra közös ukrán-magyar ünnepség keretein belül, 2009. augusztus 28-án került sor.

Később a támfal két oldalán a korábbihoz hasonló esőbeálló épült.

Úgy gondoltuk, hogy ezzel a forrás kialakításának kálváriája hosszú időre rendeződött. Azonban hatalmasat tévedtünk. Az ukrán hatóságok másképp gondolták. A helyreállításban ugyan nem vettek részt, de az elkészült munka végeredményét már nagyon hamar átalakították. 2011. június 25-én a Nemzetközi Duna-nap rendezvényeihez kapcsolódva az ukrán hatóságok kezdeményezésére a támfalon az öt tiszai állam: Ukrajna, Románia, Magyarország, Szlovákia és Szerbia képviselőinek részvételével öt új emléktáblát avattak fel.

Sajnos az új táblák felhelyezésekor a felújítók emléktábláját eltávolították. Ez elszomorító és elgondolkodtató. Azok neve, akik pénzüket, munkájukat nem sajnálva, végig járva az engedélyeztetés miatt az ukrán bürokrácia útvesztőit, újjávarázsozták a Fekete-Tisza forrását, még említés szintjén sem szerepelhet az emlékhelyen. Még az emléküket is ki kell törölni, munkájukat meg nem történtté kell tenni. Az eset nagy felháborodást váltott ki nemcsak a felújítást végzők és támogatók körében, hanem minden jó érzésű helyi lakosban is. De nem csak a helyi lakosokban! Bezzeg a 2011-es rendezényszponzor világcég emléktáblája felkerült a fal jobb szélére. Egyébként ezt a táblát 2012-ben ismeretlenek levertek.

A kicsurgó fölé, a Geo-Environ táblája helyére Ukrajna táblája került. Fölül az ukrán címer és Kárpátalja címere között az *Ukrajna* felirat áll, alatta egy szép gondolat ukrán nyelven. A szöveg magyarul értelmezve:

A szerző felvételei

Tisza, a te elragadó szépséged és nagyságod – öt ország közös gazdagsága

Alatta egy jelképes kárpáti motívum van felvésve.

A másik négy táblán az adott ország valamilyen jelképe látható és egy, a Tiszával kapcsolatos gondolat olvasható az adott ország nyelvén és alatta ukránul. A kicsurgó jobb oldalára került a román tábla, szövege magyar nyelven:

Tegyük úgy, hogy a Tisza tiszta vízzel ajándékozza meg a Dunát és a Fekete-tengert!

2011. június 25.

Mellette Szlovákia táblája. Jelmondatuk magyarul:

Egyesítsük az erőfeszítéseinket a Tisza folyó megóvására.

A kicsurgótól balra Magyarország tábláján a gondolat ukránul és angolul is fel van vésve:

*EGYÜTT A TISZAÉRT
СПІЛЬНО ЗА ТИСЦЮ
TOGETHER FOR THE TISZA*

Mellette Szerbia tábláján a gondolat magyarul:

Óvd meg a Tiszát a jövőnek.

A szegediek emléktáblája kapcsán némi vigaszt jelent, hogy azt sikerült megmenteni. S néhány év múlva, ugyan nem az öt tábla állíttatói által és kissé méltatlan helyre – a támfal elé, a kicsurgótól jobbra, a terasz köveze-tébe – de mégiscsak ki lett helyezve.

Néhány év múlva az eredeti kötömb fölé kitűzték az öt ország zászlóját. Az öt ország emléktáblája fölé pedig egy-egy az adott országot jelképező, táblával megjelölt facsetetét ültettek. A kicsurgó alá pedig kör alakú edényt süllyesztettek. Később az árkád és földbe süllyesztett edény peremét ukrán nemzeti színűre – kék-sárgára – mázolták. A csinos, kis hatszög alakú, fából ácsolt esőbeállókat nagyobb, nyeregtetős, teljesen nyitott építményekre cserélték.

Nos, tehát az elmúlt mintegy 140 év alatt a Fekete-Tisza forrásának arculatára nem csupán az idő vasfoga, az enyészet nyomta rá a bélyegét. Hanem az emlékhelynek, követve a politikai fordulatokat, talán a kelletténél is többször az emberi gyarlóság vagy egyszerűen a hanyagság okán kellett méltatlan állapottal szembe néznie.

S ez nagyon elszomorító. Vigaszt talán az a természeti csoda nyújthat, amit itt, az Akol-havas oldalában tapasztalunk. A Tisza Kárpátokbeli születési helyén a forrás vize a kőedényből túlcsoordulása után végigfolyik a teraszon kiépített vályatban, majd egy fából készült csurgatóról a hegyoldal gerendákkal megerősített fala előtt csöpög alá, hogy aztán szemérmesen eltűnjön a sűrű

*Az emlékhely és a Geo-Environ emléktáblája a kőfal előtt 2020-ban
(Bíró András felvételei)*

bozótban. 49 kilométeres útjának elején még erőtlen gyermekként édesgeti magához a megszámlálhatatlan erecskét. Ha követhetjük az erecske bátortalan csörgedezését, a hegy oldalában, a kővér füvel benőtt réten lila, sárga, kék, fehér, rózsaszínű vadvirágok bódító illata ejt rabul, az áfonyabokrok termése pedig kacéran csalogat, hogy aztán a majszolástól feketére festődött kézzel és arccal bukácsolhassunk tovább a fenyvesek között. A rét virágai között és a madárdaltól hangos erdőben ezernyi gombafajta kínálja magát, miközben tanúi lehetünk az erecske megerősödésének, patakká, folyóvá válásának, hogy aztán a Fehér-Tiszával való egyesüléssel küldetése beteljesülhessen.

DUPKA GYÖRGY

MAGYAR HADIFOGLYOK, INTERNÁLTAK A BALTIKUMBAN (1944–1953)

(LÁGEREK, NYUGHELYEK BEJÁRÁSA ÉS HELYSZÍNELÉSE)
TÖRTÉNELMI SZOCIOGRÁFIA

IV. RÉSZ (KIVONATOK A KÉSZÜLŐ KÖNYV II. FEJEZETÉBŐL)

ÉSZTORSZÁG

Kellemes élményekkel, hasznos ismeretekkel gazdagodva magunk mögött hagytuk Lettország napjainkra „becsődölt”, kiüresített iparnegyedeit, melyek környezetében új arculatú, fejlődésről tanúskodó, tájba simuló, hagyományörző objektumok sora hívja fel az idelátogatók figyelmét.

A valóság az, hogy a régmúlt korok építészeti remekeivel ékesített Lettország fővárosa, *Riga* napjainkban inkább az Európai Unióból ide irányuló idegenforgalomból él, amely kiterjed a környékbeli és a távolabbi településekre is.

A Rigában bérelt kényelmes mikrobuszsal átszeltük a *Vidzeme* tájegység északkeleti részét, és megcsodáltuk a skandináv mintára berendezett skanzenre emlékeztető, ám élő, belakott tanyák, települések építészeti remekműveit, amelyeket sűrű fenyőerdők, természetes, vízi élőlényekben is gazdag tavak, tőzeg-berkek öveznek.

A Lettországgal szomszédos, ám a szívünkhöz közelebb eső Észtország felé indultunk el, amely a balti államok közül a legkisebb, de hozzánk, magyarokhoz letagadhatatlanul közel álló, szellemi közelséget vállaló büszke rokonnép hazája¹, akik több mint három évtizeddel ezelőtt a kommunista diktatúra bilincseit széttörték, és azóta éberen vigyáznak függetlenségükre.

¹ PUSZTAY János–TIINA RÜÜTMAA: *Észt-magyar szójegyzék az EU Észtországról írt véleményéhez*; BDTF, Szombathely, 1999 (*EU-vocabularium Savariense*)

Az évezredek folyamán a területhódító, lakóit leigázó hatalmak, különösen a XX. század elején az egymást váltó diktatúrák ezt a népet is keményen megtizedelték, de soraikban a szabadságuk elnyeréséért folytatott küzdelem sohasem szünetelt, egyre nagyobb lendületet vett.

A cári orosz birodalom uralma, majd széthullása után a megerősödött észti nemzeti identitással azonosuló politikai elit 1918. február 24-én például élt a történelmi lehetőséggel, a német fegyverek árnyékában Észtország kinyilvánította függetlenségét, és békét kötött Lenin bolsevik államával is. Az észtek 20 évig tartó önállóságának, a két világháború között virágzó magyar-észti baráti, egyesületi, kulturális kapcsolatoknak, a diplomáciai és katonai szoros együttműködésnek² a sztálinisták 1940-ben bekövetkezett megszállása vetett véget. Ekkor több mint százezer ellenálló észtet deportáltak Szibériába, különösen Omszk környékére. A kérészetű kommunista diktatúrát a várost és az országot elfoglaló náci németek Hitler-féle diktatúrája váltotta fel. Ők is sok ezer észti lakost (kommunista érzelmű elemeket: zsidókat, cigányokat, főleg szovjet hadifoglyokat, orosz ajkú ellenállókat stb.) zártak koncentrációs táborokba.

A háború után a szovjetek által bekebelezett országban közel tíz GUPVI-hadifoglyotábor, az elítéltek részére GULAG-ra irányító gyűjtőlágereket, börtönök sokaságát állították fel. Ismételten folytatták a vörös terrort, sok ezer lett patriótát újra Szibériába hurcoltak el vagy végeztek ki.

A Szovjetunió felbomlása után az észtek helyreállították függetlenségüket. Az ország azóta az Európai Unió tagjaként is virágzásnak indult.

3. AZ NKVD ÉSZTORSZÁGI TÁBORAI

Az Észtországban „üzemeltetett” szovjet hadifoglyotáborokról, az ott raboskodott magyar foglyokról sokáig a megfélemlített túlélőknek is életveszélyes volt beszélni.

A rendszerváltozást követően csupán itt-ott jelent meg a sajtókiadványokban egy-egy visszaemlékezés. Az SZU NKVD 1944–1950 között Észtország területén eddigi ismereteink szerint 9 hadifoglyotábor működött, amelyek számos táborrészlegéről is tudomásunk van. (...)

---

² EGEY EMESE: *A két világháború közötti magyar- finn-észti kapcsolatok*. OOK-Press Kft., Veszprém–Budapest, 2018.

*A SZU NKVD/MVD Észt SZSZK-beli hadifogolytáborainak jegyzéke,
ahol magyar hadifoglyok is tartózkodtak 1944–1950 között*

Nº	Tábor azonosító- száma	Tábori szám (posta szám)	A főtábor, kórház helye	A főtábor működési ideje
1.	135	7135	Ahtme, termelési	1943.08.28. – 1950.01.10.
2.	206		Narva, termelési	1945.03.15. – 1945.10.12.
3.	279		Kiviõli, termelési	1944.10.16. – 1947.03.11.
4.	286	7286	Tallinn, termelési	1944.10.16. – 1949.06.01.
5.	287	7287	Valga (tishti tábor, elosztó, tábor)	1944.10.16. – 1947.11.11.
6.	289	7289	Kohtla-Järve (rekreációs tábor)	1944.10.16. – 1950.01.10.
7.	331		Tartu, termelési	1945.05.31. – 1947.03.11.
8.	332		Pärnu, termelési	1945.05.31. – 1945.12.12.
9.	392		Rakvere, termelési	1945.07.27. – 1945.12.31.
10.	1011		A főtáborokat kiszolgáló hdf. kórház, Tallinn	1945–1950

Az észtországi 9 hadifogolytábor közül a magyar túlélők egyértelműen a valgai (tishti) tábort nevezik meg, ahol a legtöbb magyar honvéd (tishtelytes, főtiszt és törzstiszt), civil internált raboskodott. (...)

***

Az ezredforduló után, 2001-ben **Jávorszky Béla**³ József Attila-díjas író, műfordító, abban az időben tallinni nagykövet *Magyar honvédek Báthory városában* című, a *Magyar Nemzetben* megjelent cikkében az első között ad szakszerű tájékoztatást a Valgába hurcolt sok magyar rab szenvedésének helyéről, azonban a lágerkutatókat ez sem sarkallta elemző, tényfeltáró dolgozatok megírására.

³ Jávorszky Béla (Budapest, 1940. január 14.–) József Attila-díjas magyar író, műfordító, diplomata. Műfordítói munkássága mellett a 80-as évek végén kapcsolódott be a közéletbe. 1990 és 1994 között Helsinkiben (1991-től Helsinkin kívül Tallinnban, Rigában és Vilniusban is), 1999–2002 között Tallinnban (Rigában és Vilniusban) volt nagykövet. Saját művei: *Észak-Európa kisebbségei* (Magvető, 1991); *A kettőfürészelt csónakok földjén* (esszék a Baltikumról, Széphalom Könyvműhely, 1998); *Fordul a világ. Rendszerváltó nagykövetként Finnországban és a Baltikumban* (Magyar Napló, 2021).

Megjegyzem, a diplomata író a vers- és prózafordítás mellett írt két esszékötetet, bemutatva Észak-Európa kisebbségeit és a Baltikum előttünk sokáig ismeretlen világát. Visszatérve a valgai emlékművet gondozó **Jávorszky Béla** cikkére, ebben eléggé tömören, adatolva mutatja be a valgai lágert. A német hadigondozók által felújított sírkertben emlékkövet emelt magyar felirattal, és mint nagykövet közreműködött a temető beszentelésében és az emlékkő első megkoszorúzásában is. Részlet a cikkéből:

„(...) *A második világháború végén és után, 1944–1949 között Valgában működött a Szovjetunió egyik hadifogolytábora, amelyben német katonatisztek mellett magyar hadifoglyokat is elhelyeztek (a kutatások szerint 54 magyar – zömében tiszt – raboskodott itt, közülük huszonheten itt vannak eltemetve). A megszállt Észtország területén a valgain kívül több nagy szovjet hadifogolytábor létesült, a legnagyobb Ahtmében, mely tizenötezer fogoly befogadására volt alkalmas, s az 1945–49 között ott színlődött negyven magyar fogoly közül heten ott vannak eltemetve. Ahtme mellett Kivioliben, Kohtla-Järvében, Narvában és Tallinnban működtek a legnagyobb gyűjtőtáborok. Valószínűleg a legtöbbben voltak magyar foglyok is, a fennmaradt nyilvántartások azonban igen hiányosak, viszonylag megbízható névsor csak az ahtmei, a kivioli és a valgai táborban elhunyt katonákról őrződött meg. Ezek alapján 27 valgai, hét ahtmei, hét kivioli és egy tartui magyar sírról tudunk. A valgai hadifogoly-temetőt a német hadisírgondozó iroda évekkel ezelőtt rendbe hozatta, és a nagy vas-kereszt tövében felállított gránittömb német, magyar, észt nyelvű felirata emlékezteti az erre járókat az itt eltemetett áldozatokra. Az idén, halottak napján – a tallinni magyar nagykövetség szervezésében – végre sor került a temető beszentelésére, valamint az emlékkő megkoszorúzására.*”⁴

Jávorszky Béla József Attila-díjas író, műfordító, tallinni nagykövet
(Forrás: Wikipédia)

⁴ JÁVORSZKY Béla: *Magyar honvédsírok Báthory városában*. In: *Magyar Nemzet*, 2001.11.17.

https://magyarnemzet.hu/archivum-magyarnemzet/2001/11/magyar-honvedsirok-bathory-varosaban#google_vignette

3.1. VALGA MADÁRTÁVLATBÓL

A délelőtti folyamán Lettországból az észtországi *Valga* határvárosba érkezünk, ahol annak idején a legtöbb magyar hadifogoly tartózkodott.

Az oklevelek 1286-ban tesznek róla először említést. A történelmi múltban a hadi útvonal itt vezetett el. Ezért a hódító németek, oroszok, litvánok, svédek, illetve a Német Lovagrend egységei sokszor égették fel, vonták fennhatóságuk alá.

A város tulajdonlása fölött az észtek és a lettek egymás közt is több évszázadon keresztül éles vitát folytattak. Aztán 1920. július 1-jén az angol *S. G. Tallents* ezredest kérték fel döntőbírónak, aki a kertek közt kanyargó *Béka-patakot* tette meg határfolyónak, egyszerűen kettévágta a várost. Azóta a kettéosztott település kisebbik része *Valka*⁵ néven Lettországé, a nagyobb fele, *Valga*⁶ Észtországé. Így vált külön a vegyes lakosú határváros, amely egyben vasúti csomópont is.

A magyar vonatkozású történelmi emlékezet többek között számon tartja, hogy a XIV. század végén a lengyel királyság része. Feljegyezték, hogy **Báthory István** lengyel király egy időre városi jogokat ajándékozott Valgának. Ezt tanúsítja az 1584. június 11-én kelt grodnói kiváltságlevél. Ismertté vált, hogy Valga címerét egy páncélos kéz szorongatta magyar típusú szablya díszíti. Azóta június 11. a város születésnapja. Újabban a határ mindkét oldalán nagyszabású ünnepeket rendeznek. Ennek a történelmi eseménynek, nevezetesen Báthory Istvánnak a helyi észtek emlékjelet is állítottak.⁷

A város lakosságát a XX. század eleji események keményen megviselték, hol a náci német, hol a szovjet diktatúra hajtott végre etnikai tisztogatást, tömeges deportálást. Közel 50 évig Valga a hódító Szovjet Hadsereg egyik legfontosabb balti térségi katonai bázisaként szerepelt. A föld alatti bunkerben atomtöltetű ballisztikus rakétákat telepítettek, tároltak.⁸ (...)

A jelenleg Észtország déli határán húzódó, mintegy 14 ezer lakosú Valga mezőváros Valga megye közigazgatási központja. A térség székhelyét termékeny, szépen megművelt földek, örökzöld fenyőerdők, bokros tanyák övezik.⁹

⁵ *Valka (németül: Walk, észtül: Lāti-Valga)* város Lettorszáiban, közvetlenül az észt határ mellett.

⁶ *Valga* város Észtország déli határa mentén, Valga megye és Valga mezőváros székhelye. 1920-as szétválásukig Valga és az észak-lettországi *Valka* egy várost alkottak, ma testvérvárosi kapcsolatot ápolnak.

⁷ [https://hu.wikipedia.org/wiki/Valga_\(Észtország\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Valga_(Észtország))

⁸ <https://militaryheritagetourism.info/ru/military/sites/view/70?0>

⁹ MÄGI, HEINO; VERI, KARL: Valga megye. Tallinn, 1983; Történelmi Valga. Összeállító: Juzar Mari. Valga, 1999.

3.2. VALGAI HAZAFIAS NEVELÉS ÉS ÁLLANDÓ MÚZEUM

Megérkezésünk után a kutatócsoportunknak¹⁰ **Meellis Kivi** igazgató és **Valdenko Nielson** ügyvezető tartott érdekesítő előadást a náci és a kétszeres szovjet megszállás éveinek tragikus történetéről, továbbá az NKVD/MVD által felállított 287. sz. tranzit koncentrációs táborról, amelyben a németek mellett több mint félezer magyar hadifogoly és civil internált raboskodott.

A megszállás korszakait dokumentáló helytörténeti múzeum gazdag gyűjteményét – a múzeumvezetők kalauzolásában – nagy érdeklődéssel tekintettük meg, miközben magyar túlélők észt nyelven is megjelent viszszaemlékezését tartalmazó sajtókiadványok másolatát is megkaptuk.

A tárlatnézés után a barátságos házigazdákkal közös kutatásban, adatcserében állapodtunk meg, címet cseréltünk.

*A házigazdákkal a Valgai Hazafias Nevelés és Állandó Múzeum bejárata előtt
(A felvételt a múzeum munkatársa készítette)*

A valgai múzeumban **Meellis Kivi** őrnagy, múzeumigazgató és **Valdenko Nielson** ügyvezető a múzeum munkatársainak köszönhetően tucatnyi Valgával kapcsolatos levéltári iratmásolatot, kiadványt bocsátott rendelkezésünkre. Ezek közül a 2004-ben megjelent *Valga Múzeum Évkönyvében*

¹⁰ Valga hazafias nevelés állandó kiállítás/múzeum. Valga, Pikk tn. 16. E-mail: valga@isamaalinemuuseum.ee, <https://www.isamaalinemuuseum.ee/en/home/>

közreadott **Salm Hans** lágerkutató *Valgai fogolytáborok 1941–1953 című* dolgozata keltette fel figyelmünket, aki az észt és orosz nyelven keletkezett és felkutatott észtországi források alapján a teljesség igényével feldolgozta a valgai láger történetét. A múzeum történész kutatója először a Valgai Múzeumok Napján, 1995. november 22-én *Valgai fogolytáborok* címmel tartott előadást. A magyar foglyok szenvedéstörténetével is foglalkozott. Egyik írásában bemutatja, hogy egy „*Magyar szakaszvezető hogyan épített fogolyként hidat Alában*”.¹¹ Egy másik cikke arról szól, hogy „*Az apja temetkezési helyét megtaláló fiú tavasszal elhozza családját is a sírhoz.*”¹²

Salm Hans fentebb említett helytörténeti tanulmányát a múzeum vezetőségének engedélyével a kárpátjai származású, Tallinnban élő **Nagy Gabriella**, az Észtországi Magyarok Munkácsy Mihály Egyesülete aktivistája kérésünkre magyar nyelvre lefordította. (...)

***

Salm Hans dolgozatának bevezető része szerint 1941 őszétől 1953-ig Valga egyik külvárosában, *Priimetsaban*, három különböző fogolytábor működött.

A német megszálló erők először az Észtországban, *Saaremaannál* 1941 őszén, majd 1941–1943 között Vörös Hadsereg Leningrád alatt és a *volhovi* fronton fogságba esett katonáit tartották szögesdrót mögött az általuk Valga peremvárosrészében felépített Stalag 351 nevű koncentrációs táborban.

Amikor a hadi szerencse megfordult, az NKVD felügyelete alatt itt tartották fogva az 1944 késő nyarán *Dél-Észtországban* elfogott, német hadseregben szolgáló észteket és oroszokat, akiket hamarosan „különleges kontingenssé” nyilvánítottak, és 6 évre Oroszország északi régióiban lévő norilszki, uhtai, pecsorai, molotovi táborokba bányamunkára, fakitermelésre küldtek.

1944 novemberétől 1949-ig a Valgai hadifogolytáborban a német hadseregben szolgálatot teljesítő németeket, osztrákokat, magyarokat, románokat és más nemzetiségű katonákat tartottak fogva. Ekkor vált ismertté a hírhedt 287. számú hadifogolytábor neve.

1949 második felétől 1953-ig a táborban észt hazafiak voltak, akiket a szovjet Btk. 58-as paragrafusa 1b alpontja alapján, hazaárulás vádjával ítélték el, de nehéz fizikai munkára alkalmatlanok voltak. Egészségügyi rokkant, vagy aki nem fizette be a „kulákokra” kirótt emelt mezőgazdasági adót és büntetést kapott. Akkor a fogolytábor neve *MVD 5. sz. tábori osztálya lett.* (...)

¹¹ Valgamaalane, 2001.11.01.

¹² Valgamaalane, 2001.11.06.

***

Salm Hans írásában a túlélő hadifoglyokat szintén megszólaltja. 1994 nyarán a valgai múzeumban fogadta a városba látogatott **Glogowski Pault**, a stockholmi katolikus egyház papját, aki 1944 szeptemberében a német hadsereg ápolójaként esett *Cesis* alatt hadifogságba. A valgai tábor foglyaként ugyanezt a munkát egészségügyi tolmácsként végezte. Ő németül, észtül, oroszul kommunikált a lágerlakókkal, és a magyar rabokkal is közeli kapcsolatba került: „*A magyar foglyoknak különösen hasznos voltam, mert nem volt saját orvosuk, a nyelvi probléma pedig akut volt. Sokan közülük németül sem beszéltek. Egészségügyi szakemberként tudtam valamit az orvostudományról, megtanultam a legfontosabb egészséggel kapcsolatos szakkifejezéseket magyarul. (...) Érdeklődtek, hogy mely betegségek okoztak több halálesetet a táborban. Leggyakoribb elhalálozási ok az éhség és az általános kimerültség volt. Az esetek felében a depresszió, vagy a stressz és a sötét jövő volt az ok. Amikor városi munkavégzésre engedték a rabokat, a lelki nyomás jelentősen csökkent, és élelmiszersegélyt is kaptak a városi lakóktól. Idővel a táborban is javult az élet.*”¹³

Ugyanez derül ki a magyar **Palotás Mihály** hadnagy emlékeiből. Az észt nyelvre lefordított napló¹⁴ és a magyar hadifoglyok névsora Magyarország tallinni nagykövetsége közvetítésével került a múzeum tulajdonába is. Ebből az írásos visszaemlékezésből közölt részleteket **Salm Hans** a tárgyalt tanulmányában. A szerző ezt megelőzően a visszaemlékezés egy részének történéseit saját szavaival foglalja össze. Az olvasó tudomására hozza, hogy **Palotás** hadnagy nem csatában esett hadifogságba. Csoportjával 1945. május 11-én Ausztriában, három nappal a német kapituláció után megadta magát. Feladta magát egy amerikai egységnek, de az amerikaiak kiadták őket a Vörös Hadseregnek. **Palotás** hadnagy emlékirataiban azt írta, hogy mielőtt hadifogságba került, a szakaszvezető javaslatára letépte tiszti váll-lapját. A kihallgatáson azt állította, hogy egyszerű katona. Csapattársai nem árulták el. Hamarosan a tábor hatóságai bejelentették, hogy szabadulnak, és parancsot kaptak egy oszlopban kivonulni az ideiglenes fogolytáborból. Itt a fiús büszkeség legyőzte a tapasztalt férfiak figyelmeztető szavait. Palotás kilépett

¹³ HANS SALM 2004: 97.

¹⁴ PALOTÁS MIHÁLY szövegét (írásos emlékei 4 oldalon, magyar nyelven, a szerző birtokában) a Valgában élő magyar ENRIKO LUKETSA fordította észtre, aki az Észt Mezőgazdasági Akadémián végzett. A kegyeletteljes megemlékezésen jelen volt Enriko Luketsa a lányával Anna-Mariával és fiával Gergejjel.

a sorból, és csapata elé állt, ahogy mindig is a magyarországi gyakorlatok során. Ott elfogták. Mielőtt megérkezett volna a valgai táborba, a hadnagynak rossz napokat kellett látnia máshol, éhezni, és hűvös időben a szabad ég alatt táborban sínylődni. „*Ha nem kényszerítettem volna magam, hogy felálljak és egy fának dőlve álljak a hideg éjszakán, hanem a földön aludtam volna, még abban a hónapban meghaltam volna*” – írta **Palotás**. Majd így folytatta: „*Minket, tíz magyart és tíz németet 1946 nyarán küldtek a valgai táborból közúti hidat építeni. Valgától 50-60 kilométerre volt a munka helye. A táj erősen emlékeztetett az otthoni Magyarországra: távolban egy alacsony hegygerinc, egy folyókanyar fákkel szegélyezett partokkal.*

Egyik este máglyát gyűjtöttünk a szálláson. Az éjszaka csendes volt, a férfiak gondolataikban messze hazájukban jártak. Egyszer csak a magyar nyelv ismerős dallamát hallottuk a közeli észt tanyáról. Úgy tűnt, az összes magyar megdermedt... Még a németek is észrevették, hogy valami nincs rendben velünk. Az örök józan emberek voltak, megengedték, hogy meglátogassák a tanyát. Semmi, ez egy teljesen általános észt tanya volt, és a beszélgetés észtül folyt. Pedig mi mindannyian, magyarok, hallottuk a saját nyelvünk hangját.

A háziasszony német nyelvtanár volt, a férje is hadifogoly valahol Oroszországban. Beszélgetésünk során a háziasszony megmutatta nagy könyvtárát, amelyben magyar szerzők műveit is megtaláltuk. A találkozó mindkét fél számára szívmengető volt.”¹⁵

Salm Hans a napló befejező részéhez a következő gondolatokat fűzte: „*A hidépítők rosszul végezték. A konvoj katonái vagy foglyai között „besúgó” volt, akik „annak súgtak, akinek kellett”. A foglyokat és őreiket is a sófülkébe zárták hosszú napokra. Elképzelhető persze, hogy a feljelentő egy helyi tisztségviselő volt...*

A valgai folyókanyarban meggyűjtott máglya emléke, és az észt nyelv magyarrá válásának csodálatos hanghatása végig kísérte Palotás Mihályt egész életében. E sorok írója elgondolkodott azon, hol építhettek hidat magyar és német foglyok Valga megye területén. A magyarok emlékeiben emlegetett természeti adottságokat tekintve Ala felelne meg: távolság Valgától, kis folyó, a háttérben hegygerinc.”¹⁶

Megjegyzem, a fellelhető adatbázisokban, internetes kiadványokban **Palotás Mihály** további sorsának alakulásáról két anyagot is találtam. Az egyik információ **Palotás Mihály** hadifogoly kartonlapja, amely a Magyar Nemzeti

¹⁵ HANS SALM 2004: 97.

¹⁶ HANS SALM 2004: 97.

Levéltár szovjet hadifoglyok anyagait tartalmazó adatbázisában érhető el.¹⁷ A karton kézírása elhalványult, nehezen olvasható. Azonosítószáma: 870705. Itt olvasható, hogy 1947 decemberében került haza Csongrád városba. Ugyanitt született 1911-ben, apja Jenő. Rendfokozata: hadnagy. A fogságba esés helye: Ausztria, ideje: 1945. május 9. A lágerből való távozás dátuma: 1947. szeptember 15. Valgából vasúti szerelvénnel Máramarosszigetre, a 36. sz. repatriációs hadifogolytáborba (FPPL-36) szállították, ahonnan a fogadóbizottság közvetítésével lakhelyére szerencsésen megérkezett.

A másik információ a *Szeged.ma* c. online felületen olvasható. Századik születésnapjára a Nemzeti Adó- és Vámhivatal elnöke a 100 éves **Palotás Mihályt** dicséretben részesítette. (...)

3.5. GONDOZOTT HADIFOGOLYTEMETŐ VALGÁBAN

Salm Hans többek között bemutatja **Koroljov** őrnagynak, a valgai hadifogolytábor parancsnokának utasítási könyvét. Ebben először 1945. június 16-án szerepel a táborban elhunyt hadifoglyok temetése. Az NKVD utasításának megfelelően itt is „*a temető területét négyzetekre osztották úgy, hogy minden négyzetben öt sor, minden sorban öt sír legyen. A sírokat a tervrajzon meg kellett számozni és megfelelő felirattal ellátott erős oszloppal kellett jelölni. (...) Hivatalos adatok szerint a valgai hadifogolytáborban 1944 és 1948 között 244 fogoly halt meg, akiket 147 sírba temettek el. Ez a szám azt jelzi, hogy hány sírdomb borította a temetőt.*”(…)

***

Fentebb már idéztünk **Jávorszky Béla** észtországi magyar nagykövetnek a *Magyar Nemzet*ben megjelent beszámolójából, aki nagykövetként közreműködött a temető beszentelésében, az emlékkő állításában és megkoszorúzásában is. **Salm Hans** a szervezőmunka folyamatáról, a magyar nagykövetséggel közösen szervezett kegyeleti megemlékezésről részletesen tájékoztatja az olvasókat.

Az észtországi magyar nagykövet 2000 áprilisában először járt Valga megyében. Meglátogatta a *priimetsai* hadifogolytemetőt, megismerkedett a Valgai Múzeum kiállításával, találkozott **Randver Rein** megyei kormányzóval és a megyei önkormányzat alkalmazottaival.

¹⁷ <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/imgview/szovjet-taborok-magyar-foglyai/0A4D6C517D-9B4AC2ABDFDB51BF781CB8/>

Ekkor került a megyei önkormányzathoz az Észtországból eltemetett magyar katonák névsora, valamint a valgai táborban fogva tartott magyar hadifogoly, **Palotás Mihály** írásos visszaemlékezése.

Salm Hans a halottak listájára utalva a következő áldozatok neveit emeli ki: **Wellmann Emil** ezredes (1882–1946. február 6.) volt a legidősebb és a legmagasabb rangú törzstiszt a valgai hadifogolytábor temetőjében eltemetett magyarok közül. A Valgában elhunyt magyarok közül a legfiatalabb az alig húszéves **Homolja Pál** (1925–1945. augusztus 29.) honvéd volt.

A magyarok száma a valgai táborban 1945–1947 között átlagosan **350 fő körül** mozgott. A valgai hadifogoly-temetőben 27 magyart hantoltak el.¹⁸

A sírkert felújítása után 2001. november 2-án megrendezték a kegyeletteljes megemlékezést. A szertartás két helyszínen zajlott. Először az észti helyi közbiztonsági méltóságok és a nagykövetség részvételével a *halottak napján* a valgai *Szent János-templomban* mondtak imát a halottak lelki üdvéért. Majd a valgai hadifogoly-temetőben folytatták a koszorúzással egybekötött megemlékezést. Mindkét helyszínen magyar és észti nyelvű emlékimát, beszédet lehetett hallani. (...)

A magyar diplomácia jóvoltából felállított emlékkőre a németen és észten kívül az alábbi magyar nyelvű felirat került:

„EMLÉKÜL, AZ EBBEN A TEMETŐBEN
NYUGVÓ MAGYAR KATONÁKNAK
MAGYAR NAGYKÖVETSÉG”

<i>JOSEF AMBOR</i> ¹⁹ LEUTNANT	1919 – 14.11.1946
<i>KALMAN BAJOR</i> ²⁰ OBERSTLEUTNANT	1892 – 6.8.1946
<i>ANDRÁS BARLAY FAHRICH</i>	1894 – 1.11.1945
<i>ERNŐ BOGNÁR</i>	1923 – 27.11.1945
<i>MIKLÓS DÁNYI OBERLEUTNANT</i>	1895 – 25.10.1945
<i>PÁL HOMOLYA</i> ²¹ SOLDAT	1925 – 29.11.1945

¹⁸ HANS SALM 2004: 95.

¹⁹ Helyesen: Jámbor József

²⁰ A katonakagulagon.hu adatbázisban szerepel egy Bajor Kálmán Károly (Tatatóváros, 1892) alezredes és egy Balog Kálmán (1892) alezredes. Az adatok megegyezők, mindketten a valgai táborban 1946.08.06-án, egy napon hunytak el és kerültek a 2/14-es parcellába. Eltérő a vezetéknév, feltevésünk szerint azonos személyről van szó, becslésünk szerint a Balog vezetéknév gépi átírása pontatlan, helyesen: Bajor. Lásd: az Új Magyarország, 1993. január. 3.évfolyam, 1-25. számában közölt halottak névsorába Bajor Kálmán (Tatatóváros, 1892 – 1946.04.15.) ezredes nevét felvették.

²¹ Hans Salm pontatlanul állítja, hogy a 19 halott közül Homolya Péter (1925) a legfiatalabb áldozat. Lentebb lásd a névsorban, Lehoczki Lajos honvéd a legifjabb mártír, aki 1927-ben született.

KUNÓ KACHELMANN OBERSLEUTNANT	1897– 9.8.1946
ANDRE KINCSESY OBERSTLEUTNANT	1893 – 31.7.1947
ZOLTÁN KOVÁCS LEUTNANT	1913 – 27.5.1947
GYÖRGY KUTFEJ OBERLEUTNANT	1887 – 16.4.1946.
LAJOS LEHOCZKI SOLDAT	1927 – 28.7.1945
LÁSZLÓ MIKES OBERLEUTNANT	1898 – 19.11.1945.
ANTAL MORVAY LEUTNANT	1894 – 28.11.1945.
LÁSZLÓ ORBÁN SOLDAT	1914 – 13.6.1947
KÁROLY PLJUNUSZ OBERGEFREITER	1902 – 15.9.1945
LAJOS RÁ CZ MAJOR	1900 – 3.9.1947
ISTVÁN SÜMEGHY OBERLEUTNANT	1907 – 9.3.1946.
JAKAB TROISZ SOLDAT	1901 – 23.4.1945
EMIL WELLMANN OBERST	1882 – 6.2.1946.

A hadifogságba került német, magyar és osztrák tisztek voltak azok, akik helyi munkásokkal együtt helyreállították a háborúban megsemmisült valgai vasúti csomópontot. Állomásépületet, szivattyúházat, elektromos erőművet építettek. Így a valgai állomás épülete egyedülálló építészeti emlék. Általában ismert az épületet tervező építész neve, de a valgai állomásépület esetében inkább a munkások számítanak. (...)

***

A valgai kísérőink elmondták, hogy előttünk 2021 szeptemberében *Valgába* látogatott **Forrai Kristóf**²², Magyarország tallinni nagykövete, ahol **Báthory István** születésnapja alkalmából az emlékjelnél a lengyel nagykövettel együtt koszorút helyezett el.

Az illusztris vendégek meglátogatták a valgai 287. sz. hadifogolytábor katonatemetőjét. Az úgynevezett „Valga részleg” sírkertje az egykori fűrésztelep környékén, egy ligettel övezett tisztáson található, ahol virágcsokrot helyeztek el a táborban elhunytak keresztjénél.

Ilyen előzmények tudatában mi is felkerestük a nevezett sírkertet. **Meellis Kivi** őrnagy, múzeumigazgató és **Valdenko Nielson** ügyvezető társaságában ezen a helyen az elhunyt magyar és német áldozatokra emlékeztünk.

A Német Hadisírgondozó Népi Szövetség (VDK) és Magyarország Nagykövetsége közreműködésével felújított hadifogoly-temető középpont-

²² **Forrai Kristóf János** (Budapest, 1956–) magyar diplomata, nagykövet. A 2018-ban Tallinban újra megnyílt magyar nagykövetség élére 2019. január 15-én nevezték ki. Ezt a posztot 2022 szeptemberéig töltötte be.

jában lévő kereszt tövében elhelyeztük a kegyelet, a megemlékezés virágait, imádkoztunk az elhunytak lelki üdvéért. (...)

*A Valgai Hazafias Nevelés és Állandó Múzeum képviselőivel, **Meellis Kivi** őrnagy múzeumigazgatóval, **Valdenko Nielson** ügyvezetővel megemlékezéssel egybekötött koszorúzást tartottunk a helyreállított német-magyar lágertemetőben (Fotó: Fuchs Andrea)*

A helyreállított német-magyar lágertemető német és észt nyelvű felirata (Fotó: Fuchs Andrea)

A MNL szovjet hadifoglyok kartonjait tartalmazó és a katonakagulagon.hu adatbázisából kigyűjtött adatok szerint **459 magyar** hadifogoly tartózkodott 1944–1949-ben a valgai lágerben. Igazoltan 406-an repatriáltak.

Összesítő kimutatás a valgai 287. sz. hdf. táborban tartózkodott magyar hadifoglyokról

Magyar foglyok	Fogoly katonák	Civil interáltak	Repatriáltak	Hazatérésükről nincs adat	Elhunytak	Átszállítás után más táborban elhunytak
459	447	13	404	30	24	2

A magyar rabok közül 30 fő hazatéréséről, további sorsáról nincs adat. Az általam összeállított veszteséglista szerint 26-an elhaláloztak. Ebből 20-an a táborban, 4-en a tallinni 1011. sz. hdf. kórházban, 2 fő más lágerben hunyt el.

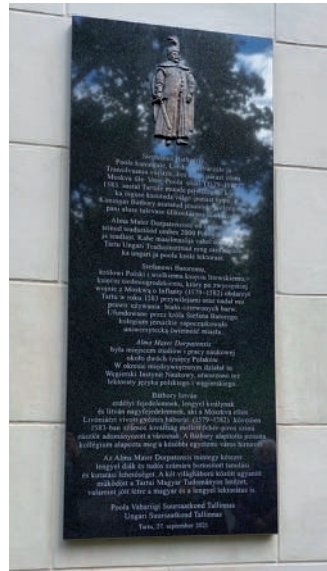
A német hadisírgondozók által az ezredfordulót követően felújított valgai temető sírkövén elhelyezett emléktáblára Magyarország Nagykövetsége 19 áldozat nevét vésette fel (lásd fentebb!). (...)

4. TARTU

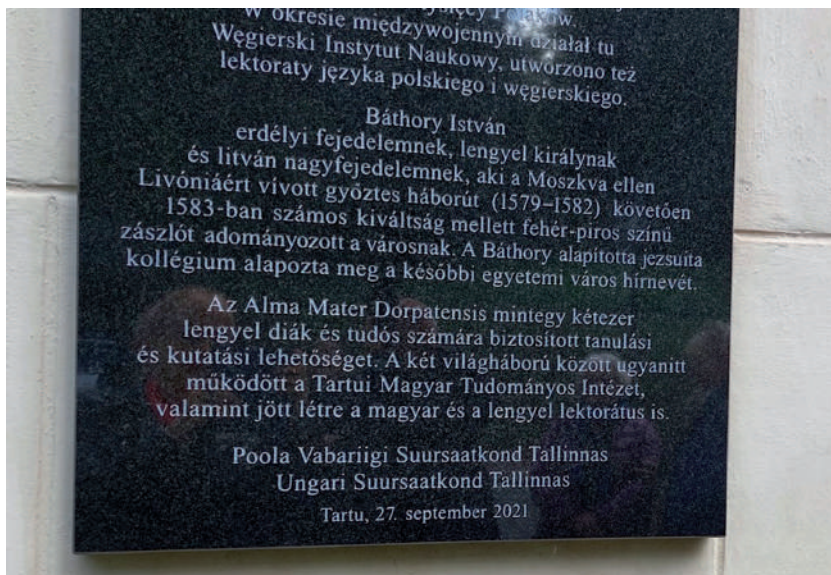
Valgától 90 kilométeres távolságot megtéve érkeztünk kutatásunk IX. helyszínére, Észtország második legnagyobb városába, a 90 ezer lakosú Tartuba. (...)

Dél-Észtország kulturális és tudományos központja az *Emajögi* folyó mentén terül el.

A település alapítási éve: 1262. A város mai piros-fehér zászlóját 1580 körül az akkori lengyel királytól, a magyar **Báthory Istvántól** kapta, ennek tiszteletére az egyetem melletti épület falán észt, lengyel és magyar nyelvű emléktáblát helyeztek el.

*Báthory István-emléktábla
(Fotó: Fuchs Andrea)*

*Báthory István-emléktábla kinagyított magyar felirata
(Fotó: Fuchs Andrea)*

4.1. A TARTUI EGYETEM FINNUGOR TANSZÉKÉN

A műemléképületen elhelyezett Báthory-emléktábla szomszédságában kerestük fel a magyar-észti kapcsolatokat is ápoló tudományok központi székhelyét, a Tartui Egyetem Finnugor Tanszékét²³. Kutatócsoportunkat a németországi születésű **Gerson Klupp** nyelvészprofesszor fogadta. Magyar nyelven folytatott megbeszélésünkön rajta kívül jelen volt a komi származású **Nyikolaj Kuznyecov** nyelvész, a magyarországi **Tóth Krisztina** lektor és a kárpátaljai Bányából áttelepült **Nagy Andrea** tanszéki munkatárs. Megismerkedtünk a Tartui Egyetem Észti és Általános Nyelvészeti Intézet Finnugor Tanszékének sokrétű munkájával.

(...)

A Finnugor Tanszéken BA és MA szinten tanulható többek között a magyar nyelv és kultúra. Doktori képzésre a balti finn nyelvekből (beleértve a nyelvet és kultúrát is) és uralisztikából (beleértve a magyar nyelvet és kultúrát

²³ Department of Finno-Ugric Studies. Tartu. Jakobi 2-415 (Jakobi 2, IV. korrus, 51005 Tartu linn, Tartumaa +372 737 5423.

is) van lehetőség. A Tartui Egyetemen folytatott tanulmányokon kívül minden magyar szakos hallgatónak lehetősége nyílik legalább egyszer, de gyakran többször is legalább fél éves magyarországi részképzésre. A tanszéknek az Erasmus-program keretében van lehetősége küldeni hallgatókat.

A tanszéken a finnugor nyelveknek és ezek nyelvjárásainak vizsgálata, valamint e nyelvek nyelvtörténeti szempontú kutatása folyik. (...)

*Csoportos kép a tanszék munkatársaival, balról jobbra: Benkő Levente, Nyikolaj Kuznyecov, Nagy Andrea, Gerson Klupp, Tóth Krisztina, Bognár Zsolt, Dupka György, Havasi János, Matkovits-Kretz Eleonóra, Papp Annamária
(Fotó: Fuchs Andrea)*

A további együttműködés érdekében megtörtént a kapcsolatfelvétel. A tanszék könyvtárának egy GULAG-GUPVI tematikájú könyvcsomagot ajándékoztunk.(...)

4.3. FŐHAJTÁS A PAULUSE TEMETŐBEN A 331. SZ. HDF. TÁBOR EMLÉKKERESZTJÉNÉL

Tartu külvárosában megkerestük a 331. sz. hadifogolytábor egykori helyét. Szomorúan nyugtáztuk, hogy már az ötvenes években ledőzerolták, azonban a polgári temető peremén lévő hadifogoly sírkert egy részét az utókornak megmentették. (...)

A moszkvai levéltári iratok²⁴ szerint az NKVD 1945. május 31-én keltezett 00598. sz. rendeletének megfelelően egy korábbi náci koncentrációs tábor bázisán szervezték meg és indították el Tartuban a 331. sz. hdf. termelési tábor működését. Mintegy három év múltán az NKVD 1947. március 11-én 00276. számmal iktatott jegyzéke szerint a tábort likvidálták.

Parancsnokai 1945-ben *Pugacsov* őrnagy, 1947-ben *Bogomolov* százados és *P. M. Korolyov* őrnagy. A 331. sz. hdf. főtábor vezetősége *Tartun* kívül *Ulila* településen és *Valga* külvárosában 1945–1946-ban 3, 1946–1947-ben 5 termelési lágerrészelet üzemeltetett.

A helyreállítási és építőiparban (tőzegkitermelés, Tartu–Leningrád autópálya, tartui repülőtér, lakóházak, tanintézetek stb. építése), valamint a szolgáltatási és üzemeltetési szektorban 1945-ben 2712 főt, 1946-ban 2487 főt, 1947-ben 2807 főt foglalkoztattak. A rabállomány körülbelül 90%-a német és osztrák, 10% magyar és más nemzetiségű hadifogolyból állt össze. A táborból mindössze 64 főt repatriáltak.²⁵

1945–1948 között a tartui 331. sz. hdf. táborban a kartonok alapján 35 magyarról van tudomásunk. Elhalálozásokról nincs adat. Viszont 13 fogoly katona, továbbá két civil internált hazatéréséről, további sorsáról nem találtunk információt.

Összesítő kimutatás a tartui 331. sz. hdf. táborban tartott magyar hadifoglyokról

Magyar foglyok	Fogoly katonák	Civil internáltak	Repatriáltak	Hazatérésükről nincs adat	Elhunytak	Átszállítás után más táborban elhunytak
35	32	3	20	15	-	-

Ebből a táborból 20 főnek megszervezték a hazatérését. 1945 októbere és 1948 júniusa között az FPPL-36. sz. máramarosszigeti repatriációs táboron keresztül 16 fő (9 honvéd, 1 örvezető, 2 őrmester, 2 főtörzsőrmester, 1 főhadnagy, 1 százados) szerencsésen hazatért. Az FPPL-176. sz. foksányi repatriációs táboron keresztül 3 honvéd érkezett hazájába. Egy civil internáltat (*Kamarási István*, Munkács, 1918) pedig a munkácsi lakhelyére átszállítottak.

²⁴ ZAGOSZULKO M. M., SIDOROV S.G. TSUPAJEVA J. M., 2013: 257–258.

²⁵ Források: GA RF Fond 9401sz. Op. 1a.D-ügyirat 177. 173–153;

RGVA Fond 1p. Op. 3g.D-ügyirat 1.L.266.Op. 4i D. 5; Fond 491. 1. Op. 1.D-ügyirat 69. 41–55; Voennnoplennije v SZSZSZR. T. 4. Sz. 125. T. 5 (kn 1) 428–451.

A német hadisírgondozó iroda az ezredforduló idején a tartui fogolytábor sírkertjét a *Pauluse polgári temető*²⁶ (korábban *Alekszandrovszki* néven ismerték) területén újjátartak fel.

*Főhajtság a Pauluse polgári temetőben
(Fotó: Fuchs Andrea)*

Így került sor a *Pauluse* névre átkeresztelt temető meglátogatására. Itt a II. világháborúban, illetve a hadifogolytáborban elhunyt német katonák emlékművére, pontosabban 14 téglalap alakú gránittömbre mintegy 8 ezer német neve van felírva. A hadisírgondozók részéről kegyeletteljes gesztus: **Palm Kálmán** (1923–1945.10.21) sváb-magyar hadifogoly nevét is felvésték, azonban kilétéről adatot az eddig ismert adatbázisokban nem találtunk. (...)

A fennmaradt nyilvántartások azonban igen hiányosak. A nagyméretű vaskereszt tövében magyar nemzeti színű szalaggal átkötött virágcsokrot helyeztünk el. Imát mondtunk az elhunytakért.

A temető hátsó bejáratánál kialakított parkolóban a tartui lágerről szerzett ismereteinket egymással megosztottuk, hiszen eddig a magyar lágerekutatók is úgy tudták, hogy itt csak német és osztrák hadifoglyok sínylódtek. A szabadtéri eszmecsere után útra keltünk Tallinn felé.

²⁶ Pauluse polgári temető, Tartu, Võru t. 75a. Nyitvatartás: péntek 9:00-16:00. Telefonszám: +372 736 1530.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNICA

(2025. AUGUSZTUS, SZEPTEMBER)

ELISMERÉSEK

* Debüt-díjjal tüntette ki a Magyar Írószövetség **Lévai Aliz Mária** bótrágyi költőnőt. A díjat a *Mint teknős a páncélt* című verseskötetével érdemelte ki. Ezzel a kötettel **Lévai Aliz Mária** a kárpátaljai irodalom legfiatalabb elsőkötetes szerzője lett. A könyv 2024-ben jelent meg az Előretolt Helyőrség Íróakadémia Enumeráció-sorozatának 35. darabjaként.

* Dr. Sulyok Tamás köztársasági elnök nemzeti ünnepünk alkalmából állami kitüntetésben részesítette az alábbi kárpátaljai honfitársainkat (megjelent a Magyar Közlöny 2025. évi 96. számában):

Magyar Arany Érdemkereszt állami kitüntetésben részesült:

– **Kozma József**, a huszti Szent József Karitászt igazgatója, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Huszti Alapszervezetének elnöke a kárpátaljai szóránymagyarság érdekében végzett kiemelkedő közéleti, karitatív és közösségépítő tevékenysége elismeréseként;

– **Reöthy János**, Szolyva város volt polgármestere, a Szolyvai Emlékparkbizottság tagja, a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség alapító tagja értékes városvezetői munkája, a szolyvai szóránymagyarság kulturális és oktatási gondjainak enyhítése, anyanyelvi intézményeinek megteremtése és fenntartása érdekében végzett odaadó és áldozatos tevékenysége, valamint a Szolyvai Emlékpark létrejöttében szerzett elvülhetetlen érdemei elismeréseként.

Magyar Ezüst Érdemkereszt állami kitüntetésben részesült:

– **Argyelán György**, a Szolyvai Emlékpark főgondnoka, a Szolyvai Emlékparkbizottság alapító tagja, a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség alapítója és alelnöke a szolyvai magyarság közösségi életének kialakítása és szervezése, valamint a Szolyvai Emlékpark létrehozása és fenntartása érdekében végzett odaadó tevékenysége elismeréseként;

– **Udud Zinaida**, a Batári Szent Mihály Iskola és Óvoda vezetője, a Batári Görögkatolikus Egyházközség

tanácstagja a helyi magyarság közösségi életének kialakítása, valamint a keresztény értékek megőrzése és átadása érdekében végzett fáradhatatlan tevékenysége elismeréseként.

* **Hankó Balázs** kulturális és innovációs miniszter kiemelkedő színvonalú munkája elismeréseként a *Magyar Érdemrend tisztikeresztje* polgári tagozata kitüntetését nyújtott át a budapesti Vigadóban a beregszászi születésű **dr. Kökényesi Sándornak**, a fizika tudományok doktorának, a Debreceni Egyetem emeritus tanácsadójának, aki 28 éven át az Ungvári Egyetem Fizika Kar Szilárdtestek Elektronika Tanszék kutató tanára volt különböző beosztásokban. 25 éve már a Debreceni Egyetemen dolgozik. Tudományos kutatási területe: az anyagtudomány, a szilárdtestfizika, félvezetők és dielektrikumok fizikája, optoelektronika. Számos tudományos tanulmánya jelent meg, részt vett országos és nemzetközi tudományos szemináriumokon, illetve több konferencia vezetője volt. Az MTA Műszaki Tudományok Osztályának, valamint az Elektronikai Eszközök és Technológiai Tudományok bizottságának a tagja. Több tucatnyi szakmai kitüntetésben részesült. Többek között Ukrajna Állami Díjasa.

* Az Országház Vadásztermében tíz személy és szervezet vehette át a *Kallós Zoltán Külhoni Magyarságért Díjat*. Az elismerést azoknak

ítélik oda, akik a külhoni magyar közösségekért a közelet, az oktatás, az egyházi élet, a tudomány, a kommunikáció, a sajtó vagy a gazdasági önszerveződés terén kiemelkedő munkát végeznek, és akik képesek felismerni, valamint megerősíteni a közösség megtartó erejét. Az idei kárpátaljai kitüntetett a **Credo Versénekölő Együttes** (művészeti vezetője az ungvári születésű **Ivaskovics József** zeneszerző), melyet a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség terjesztett fel a rangos díjra.

* A TV21 Ungvár *Áldás* című filmje nyerte a XI. Kulturális Filmek Fesztiválja fődíját, alkotói **Debreceni Kamilla** és **Balla Béla**. Ugyancsak a TV21 Ungvár csapatából **Molnár Ildikó** és **Bereczky Tamás** *Magyarnak tanulni a sírig kell* című filmje harmadik lett.

* A *Seregi fivérek színművészeti díjat* a legjobb színész-nő kategóriában **Orosz Ibolya**, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház társulatának tagja vehette át a *Frida* című monodrámában (rendezője Oleh Melnyicsuk) nyújtott alakításáért.

* A kárpátaljai magyar iskolák ünnepélyes tanévnyitóján **Maruzsa Zoltán** köznevelésért felelős államtitkár és **Orosz Ildikó**, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) elnöke átadta a Magyarország Belügyminisztériuma által a gyermekek, tanulók oktatása-nevelése érdekében végzett

több évtizedes kiemelkedő tevékenységük elismeréséül adományozott *Pedagógus szolgálati emlékérmeket* azon nyugalmazott pedagógusoknak, akik ott voltak a KMPSZ alakulásánál, illetve aktívan részt vettek az első elnökségek munkájában. Külön örömeinkre szolgál, hogy a kitüntettek közt van **Kovácsné Marton Erzsébet**, a *Kárpátaljai Hírmondó* szerkesztőbizottságának tagja is.

* Hagyományosan a tanévnyitó ünnepség keretében adják át a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa által 2014-ben alapított *Rákóczi-díjat*. 2025-ben a magyarországi díjazott **Tóth István**, a Határon Túli Magyarok Hivatalának egykori főosztályvezetője, Magyarország Beregszászi Konzulátusának korábbi főkonzulja. A másik díjazott **Olga Bohinics**, Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának főszakértője. Utóbbi kitüntetett személyesen nem vett részt az ünnepségen, ezért később veheti át a díjat.

* A Pannónia Kárpátaljai Turisztikai Szervezet és a megyei turisztikai főosztály *Kárpátalja: keretben és a szívekben* címmel fotópályázatot hirdetett, amelyre öt kategóriában lehetett nevezni. A pályázatra több mint 70 versenyző mintegy 850 fotót küldött. A Kárpátalja egyedülállósága kategóriában **Makó András Lámpás** című fotója nyerte el az első helyet.

* A névadó primadonna születésnapjának előestéjén került sor a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban a Szűcs Nelli művésznő által 2021-ben alapított *Fedák Sári-díj* átadására. 2025-ben **Farkas Ibolya**, a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának tagja, valamint **Bocsárszky Attila**, a kassai Thália Színház színművésze érdemelte ki az elismerést.

Gratulálunk a kitüntetetteknek!

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

AUGUSZTUS

* A Patrióta szövetség szervezésében konferenciával egybekötött megemlékezésre került sor Szepsi-ben a második világháború vége és a szovjet fogság eseményeiről 80 év távlatából. A rendezvényt **Köteles László**, a Csemadok alelnöke és **dr. Bognár Zalán**, a Gulág- és a Gupvikutatók Nemzetközi Társaságának elnöke nyitotta meg. A konferencia első felszólalója **dr. Dupka György** történész volt Ungvárról. Kárpátalja és Kelet-Szlovákia megszállásának korszakáról tartott előadást. **Dr. Bognár Zalán** történész, egyetemi docens a szovjet fogságba vetett magyarokra vonatkozó szovjet és magyar források,

adatbázisok problematikájáról beszélt. A GULÁG-GUPVI témakörből tartott előadást **Dr. Cservenka Ferdinánd** történész, **Kállai Karolina** tanár Szatmárnémetiből, **Kőrösi Mihály** mezőberényi helytörténész, **Dragan Traian** főmuzeológus, történész, **Pavol Hric**, a Kommunizmus Áldozatai Múzeum igazgatója, **Alica Schreiber**, a Fábry ház gondnoka Stósztól. **Pracu Eszter** doktorandusz hallgató a *Múlt és jövő metszéspontján – a kommunizmus emlékezete a 21. század fiatal generációinak tikrében* címmel tartotta meg záró előadását. A történelmi emlékezet konferenciáját követően autóbusszos körútra kerül sor a Szepességben, Branyiskó, Lőcse, Késmárk, Szepesváralja érintésével, majd Kassával, a várostörténelmi múltjával és jelenével ismerkedhettek meg a résztvevők.

* **Dr. Zékány Krisztina** nyelvész, szerkesztő, az Ungvári Nemzeti Egyetem UMOTI Filológiai Tanszékének vezetője közzétett körlevelében örömmel tudatja, hogy a 2023 májusában megtartott *Nyelvi, irodalmi, etno-kulturális kapcsolatok a Kárpát-medencében: múlt, jelen és jövő* című konferencia anyagai nyomtatásban is megjelentek. A kötet innen tölthető le: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/index.php/39-3-2025>

A tartalmas, magyar és ukrán nyelven közreadott tanulmánygyűjtemény összesen 27 kárpátaljai és anyaországi szerzőt, előadót felvonultat fel: **Minya**

Károly, Bedzir N. P., Demcsik M. I., Talabircsuk O.J., Bárány Erzsébet, Gazdag Vilmos, Nagy Dóra, Rózsa-völgyi Edit, Tóth Péter, Tóth Zsolt, Zékány Krisztina, Pilás Marina, Csuka Emőke, Hulpa Diána, Kelemen Mária, Kovács Péter, Kovács Emília, Tihovszka O. M., Bura I. O., Berta Eleonóra, Nagy Natália, Dupka György, Jaczkovics Marianna, Pomozi Péter, Pusztay János, Varga N. I., Sepa N. Sz.

* Elhunyt **Deme Ibolya**, a Sömi Községi Könyvtár egykori vezetője. 70 éves volt. Szeretett községének közkönyvtárát 36 éven át szolgált. Munkássága során megannyi rendezvényt szervezett, köztük a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet által felkarolt, s ma már hagyományosan minden évben megrendezett Sütő Kálmán és Kecskés Béla Szavalóversenyt. 2006-ban megszervezte személyes tárgyaikból, könyveikből a Sömi Irodalmárok Emlékmúzeumát.

* A 30 éves kárpátaljai Credo Verséneklő Együttes (**Ivaskovics József** és a jelenlegi összeállítású csapat: **Fekete Zsuzsa, Varga Katica** és **Szabó Lívía**) Budapesten, az Embassy Pesti Fal nevű intézmény kiállítótermében adott klubkoncertet, ennek keretében bemutatták két új lemezüket is. A budapesti találkozón részt vettek mások mellett az együttes barátai

és támogatói, akik segítették a munkájukat. A koncerten elhangoztak **Dsida Jenő, Túrmezei Erzsébet, Tárczy Andor, Wass Albert, Bodnár Éva, Lengyel János** és mások megzenésített versei. Az előadások végén a zenészek és a közönség közösen elénekelték **Horváth Sándor** klasszikussá vált *Mert a Haza...* kezdetű költeményét.

* Teltház előtt mutatták be a *Magda, a Szabó* egyfelvonásos darabot Beregszászban, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház nagytermében. Az Alle Management színészei vendégelőadásának alapját **Szabó Magda** naplórészletei, levelei, interjúi és írásai adták. Szabó Magda szerepét **Krajcsi Nikolett** színművész, Szobotka Tiborét **Mészáros Tibor** színművész, rendező alakította. A színművet a Petőfi Irodalmi Múzeumban mutatták be először, majd számos magyarországi nagyvárosba vitték el.

* A Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) szervezésében sikerült olyan adakozó kedvű támogató barátokat találni, akik a háború árnyékában is önzetlen segítséget nyújtanak a Tiszaháti Tájélmúzeum és a Péterfalvai Képtár kifakult információs tábláinak cseréjéhez. A MÉKK mint védnök, továbbra is önzetlenül támogatja **Nagy Barnáné Szakadati Rita** igazgató környezetszépítő tevékenységét.

* Megjelent a *Kárpátaljai Hirmondó* (főszerkesztő: **Szemere Judit**) 2025. évi nyári lapszáma, amely hírt ad a helyi magyarság életéről, illetve az innen elszármazott jeles képviselőről, különböző intézmények tevékenységéről. A 21. évfolyamában járó lapot a Kárpátaljai Szövetség adja ki negyedévente. A *Kárpátaljai Hirmondó* eddig megjelent lapszámai online is elérhetők a kmmi.org.ua oldalon.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház falai között egy héten át vendégeskedtek az ELTE filmszakos hallgatói és a teátrum fiatal segédszínészei, akik **Rajkó Anna** és **Saly Sára** budapesti egyetemisták kezdeményezésére Beregszászban és környékén közösen próbálták ki magukat a filmkészítés világában. A *HatárFilm* nevű projektben a fiatal filmesek három rövidfilmet alkottak. Az egyiket a Borzsa folyó partján forgatták. A másik alkotás – *Záróra* címmel – a színház nagytermében játszódott. Készült továbbá egy kísérleti jellegű film is, amelyben a szereplők szavak helyett hangfoszlányokkal és gesztusokkal kommunikáltak. A színészi feladatokat a színház fiataljai – **Huzina Eszter, Heczel Jázmin, Tarpai Zsófia, Demeter Hanna** és **Orbán Emese** – vállalták magukra.

* A Kárpátaljai Magyar Diákok és Fiatal Kutatók Szövetsége (KMDFKSZ), elnöke **Somogyi Dorina**) idén is meg-

rendezte hagyományos diáknapjait, a rendezvény középpontjában a közösségépítés, a tanulás és a kapcsolódás állt. A kétnapos kulturális, környezetismereti, eszmecserevel fűszerezett programnak a Nagydobronyi Református Líceum adott otthont, ahová Kárpátalja több településéről érkeztek fiatalok.

* Megrendezték az első Ortutay-alkotótábort a beregszászi Ortutay Elemér Görögkatolikus Központban. Résztvevői: **Kopriva Attila, Matl Péter, Kulin Ágnes, Ribár Tatjana, Földessy Péter és Kurendás Anett**, akik különböző művészeti ágakban képviselik a kortárs alkotói világ sokszínűségét. A programhoz kapcsolódóan **Kulin Ágnes**, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának elnöke, képzőművész, tanár, továbbá **Kopriva Attila és Matl Péter** képzőművészek tartottak nyilvános előadásokat.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) szervezésében zsúfolásig megtelt az Ungvári Magyar Ház kisterme **Povk Mihály**, tiszaujhelyi születésű festőművész jubileumi kiállításának megnyitóján. A kiállítást **dr. Zubánics László**, a KMMI elnöke nyitotta meg.

* Kijevben 83 éves korában elhunyt **Jenkovszky László** (Ungvár, 1942.05.02. – Kijev, 2025.08.16.) jeles fizikus, az MTA külső tagja (1998) és a KMAT elnökségi tagja, a HUN-REN Wigner FK nyugalmazott tudományos

tanácsadója, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Bogoljubov Elméleti Fizikai Intézet vezető munkatársa. Lelkesen támogatta azt a kezdeményezést, hogy a kárpátaljai magyaroknak lehetőségük legyen magyar nyelven tanulni a felsőoktatásban. Így, amikor a fizika-matematikai tanszéket létrehozták az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán belül, lehetősége lett, hogy szakmai tudását és a tudomány iránti elhivatottságát megossza a tanszék munkatársaival és diákjaival is.

* A megyeszékhelyen, a skanzenben nyílt meg **Micska Zoltán** (1949–2017), Ukrajna népművésze, az Ukrán Nemzeti Művészeti Akadémia tiszteletbeli akadémikusa, Munkács díszpolgára **Ősök földje** című tárlata. A művész lánya, **Micska Júlia** mutatta be a kárpátaljai festőiskola egyik leg híresebb képviselőjének 35 alkotását.

* Tiszaököny-Tisza farkasfalva. A Fogarassy-kúria, ma Tiszaháti Táj-múzeum területén, a görögkatolikus templomban a történelmi egyházak, a civil szervezetek, valamint a kistérségi önkormányzat képviselői együtt ünnepeltek a távolról érkezett vendégekkel az V. Tiszaháti Szent István-napi ökumenikus megemlékezésen. Az eseményt **Nagyné Szakadati Rita**, a Tiszaháti Táj-múzeum és Péterfalvai Képtár igazgatója nyitotta meg. A *Himnusz* eléneklése után **Marcsák**

Gergely költő, a KVIÉ elnöke, az *Együtt* folyóirat olvasószervezője és felelőse, **Shrek Tímea** író, költő, pedagógus a *Szegyenpiac*-antológiát feldolgozva verses-zenés összeállítással emlékezett az elesett katonákra és az eddigi időszakra. Az eseményen köszöntő beszédet mondott mások mellett **Oroszi József**, a Tiszaháti kistérség vezetője, **Balogh György** beregszászi konzul, **Zubánics László** történész, az UNE UMOTI magyar történelem és európai integráció tanszék vezetője, **Tadeusz Kopyś** lengyel történész, a krakkói Jagelló Egyetem professzora, **Dupka György**, a MÉKK elnöke, Tiszabökény díszpolgára, a helyi Római Katolikus Egyházközség világi elnöke. Az utóbbi szónok felidézte a Tiszaháti Szent István-napi ünnepség elindítását és jelentőségét. Ezután **Kovály Csilla** vezetésével a helyi Tisza Csillag kórus előadását hallhatták az egybegyűltek. Az ökumenikus liturgiát **Seres János**, a tivadarfalvi gyülekezet lelkipásztora, **Hernádi Balázs Lehel** ferences atya, a tiszabökényi Árpád-házi Szent Erzsébet római katolikus templom plébánia kormányzója és **Kótonovics István** görögkatolikus áldozópap vezették le. Az új kenyeret **Hernádi Balázs Lehel** atya és **Kótonovics István** áldozópap áldotta meg.

* Beregszászban ünnepélyes ke-
retek között felavatták IV. Béla király
szobrát a római katolikus templom

udvarán. A második honalapítóként
is emlegetett magyar király emelte
városi rangra 1247-ben a Vérke-parti
települést. Ennek tiszteletére emel-
tek szobrot közös összefogással a
Beregszászért Alapítvány és civilek,
együttműködve a Beregszászi Római
Katolikus Egyházközséggel. A mű
alkotója **Lengyel Tibor** nyíregyházi
szobrászművész, a talapzat elké-
szítője **Matl Péter** Munkácsy-díjas
szobrászművész. A szoboravatást kö-
vetően felolvasták **Dalmay Árpád**, a
Beregszászért Alapítvány kuratóriumi
elnökének gondolatait, aki levelében
kifejezte háláját a szobor létrejöttében
segítő intézményeknek és szerveze-
teknek. A koszorúzás után **Molnár
János** atya megáldotta és megszen-
telte az új kenyeret.

* Lembergben is megemlékez-
tek Szent István királyról. **Larissa
Malekh**, Magyarország lengyeli
tiszteletbeli konzulja, **Somogyi László**,
a Lengyel Magyarok Kulturális
Szövetségének elnöke és a szervezet
tagjai, valamint **dr. Papp Ferenc**,
Magyarország Ungvári Főkonzulátu-
sának konzulja helyezték el a megem-
lékezés koszorúit Árpád-házi Boldog
Konstancia hercegnő (IV. Béla király
lánya) emléktáblájánál, a lengyeli
Keresztelő Szent János templom falán.

* A Munkácsy Mihály Magyar
Házban sor került *A Szent Korona tör-
ténete* című kiállítás megnyitójára és
az azt kísérő előadásra. A tárlat anyaga

a Háló Egyesület jóvoltából és **Katkó Tamás** fotóművész támogatásával jutott el Munkácsra. Alapját **Szelényi Károly**, Magyarország egyik legnagyobb fotóművészenek különleges műtárgyfotói adják, amelyek a Szent Korona hazatérését követően készültek. Az eseményen **Szeibert András** tartott előadást, aki közérthetően, ugyanakkor mély szakmai tartalommal ismertette a korona történetét, legendáit és szimbolikus jelentőségét.

* Ungváron, a Kálvária temetőben a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének aktivistái csapatmunkával felújították és megtisztították **Szegelethy János** (1831–1911), az 1848–1849-es magyar szabadságharc honvéd tisztjének, Kossuth hadnagyának síremlékét. Az ungvári magyarság egyik kiemelt kegyhelyén minden év október 6-án az aradi vértanúkra emlékeznek, koszorúznak. A feliratos vasöntvénytablát a nagy méretű kötömbből faragott sírkőre újra felszerelték.

* Ünneppélyes hangulatban nyílt meg az Ortutay Elemér Görögkatolikus Szakkollégiumban az I. Ortutay Alkotótábor zárókiállítás, amely a Kárpátalja-szerte ismert képzőművészek alkotásait mutatta be. A tárlaton hat művész – **Kopriva Attila**, **Tölgyessy Péter**, **Matl Péter**, **Ribár Tatjana**, **Kulin Ágnes** és **Kurendás Anett** – munkái kaptak helyet, amelyek az elmúlt napok intenzív alkotói

folyamatainak gyümölcsei. A megnyitón beszédet mondott **Gyebnár István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának ügyvivő konzulja, **Marosi István**, az Ortutay Elemér Görögkatolikus Szakkollégium igazgatója, **Kopriva Attila** festőművész.

* A nyíregyházi székhelyű Beregszászárt Alapítvány (kuratóriumi elnök **Dalmay Árpád**) adományként felavatták **Schober Ottó** emléktábláját a beregszászi Európa-Magyar Ház udvarának emlékfalán, akinek személyében író, színházi rendezőt és közéleti személyiséget tisztelhetünk, aki évtizedeken át meghatározó alakja volt a város kulturális életének. A jelenlévőket **Zubánics László**, a KMMI és az UMDSZ elnöke köszöntötte, aki felidézte Schober Ottó életútját. Mint mondta, már a szovjet korszakban is bátran kiállt a magyar kultúra és anyanyelv megőrzése mellett, és munkássága példa lehet a mai nemzedékek számára is. Az ünnepségen **Gyebnár István**, Magyarország beregszászi konzulátusának ügyvivő konzulja is méltatta a város díszpolgárát, aki egész életét a közösség szolgálatába állította. **Dalmay Árpád**, a Beregszászárt Alapítvány kuratóriumának elnöke szintén írásban küldte el üzenetét. Mint fogalmazott, Schober Ottó neve minden beregszászi számára ismerősen cseng, hiszen színészként, rendezőként és kultúrház-igazgatóként olyan időkben tartotta életben a

magyar szót, amikor ez a templom és az iskola mellett a nemzeti identitás megőrzésének egyik legfontosabb tere volt. Az emléktáblát **Gyebnár István** és **Nagy Béla**, a Beregszászi Népszínház egykori rendezője leplezte le. A bronz domborművet **Sándor Attila** székelyudvarhelyi művész készítette. A jelenlévők koszorúkkal rótták le tiszteletüket, majd a rendezvény zárásaként felcsendült Schober Ottó *Beregszász* című versének megzenésített változata.

* Dokumentumfilm készült a kárpátaljai magyarságról. A *Másfél kilométerre a békétől* című film a *Kontroll* alkotóinak első hosszabb műve, amely a kárpátaljai magyarság mindennapjait mutatja be a háború árnyékában. A stáb Tiszakeresztúron és Munkácson forgatott. A film közép-pontjában **Sipos József** református lelkész áll, aki a lelkészi szolgálata mellett szociális munkát is végez, segítve a rászorulókat. A filmet rendezte és vágta **Berényi Andor** filmrendező. Szerkesztő-riporter: **Sipos Betti**, a *Kontroll* újságírója.

SZEPTEMBER

* A berekfürdői Körmenyi Lajos Írótábor idei programjában mások mellett az *Együtt* irodalmi folyóirat szerzői közössége nevében részt vett: **Finta Éva** József Attila-díjas költő, **Dupka György** Ratkó József-díjas író, kiadói

szerkesztő és **Vári Fábián László** Kossuth-díjas költő, főszerkesztő, az MMA irodalmi tagozatának vezetője. A helyi kultúrház irodalmi estjén ezúttal **Szücs László**, az *Újvárad* főszerkesztője tartott elgondolkodtató előadást az írói, költői hagyatékok soráról Nagyváradon. Közreműködött **Kocsis Csaba**.

* **Szabó Dezső** (Kolozsvar, 1879. június 10. – Budapest, 1945. január 13.) magyar író, kritikus, publicista, főreáliskolai tanár domborműves emléktáblájának felavatására került sor az Ungvári Magyar Ház – UMDSZ Ungvári Székház falán. Avatóbeszédet mondott **Zubánics László**, az UMDSZ elnöke. Az emléktábla a Beregszászi Alapítvány és a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztősége támogatásával került kivitelezésre. Szabó Dezső 1914–1917 között volt az Ungvári Főreál-gimnázium francia nyelv- és irodalomtanára. Ungvári éveiről bővebben Pomogáts Béla tanulmányában olvashatnak: <https://kmmi.org.ua/uploads/attachments/books/books-pdf/egyutt-2006-1.pdf>

* A Kárpátaljai Szövetség idén is megrendezte a kárpátaljaiak hagyományos találkozóját Balatonföldváron, a Riviéra Park Hotelben, amelyen ez alkalommal több mint háromszázan vettek részt. **Kovács Sándor** Magyar Örökség-díjas honismereti író *A veres-kei határkő* címmel tartott filmvetítéses előadást. Ezt követően **dr. Botlik**

József Görögkatolikusok Kárpátalján című előadása hangzott el. A témához kapcsolódóan levetítették a **Romzsa Tódor** kárpátaljai görögkatolikus vértanú püspök életét feldolgozó filmet. Ezt követően *20 éves a Kárpátaljai Hirmondó* címmel panelbeszélgetés zajlott **Szemere Judit** főszerkesztő és **Füzesi Magda** alapító-főszerkesztő közreműködésével a szerkesztőség tagjaival, ezzel párhuzamosan a lapszámok borítóiból összeállított kiállítást is megtekinthették a jelenlévők. A délutáni órákban került sor **Zaják-Balogh Ildikó** makraméművész és **Balog Sándor** festőművész közös kiállításának megnyitójára.

* Az V. Rimay János Költészeti Fesztivál nyitórendezvényére Sárospatakon került sor. A Kárpát-medence minden szögletéből érkeztek költők, akik Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs, Kisvárd, Tokaj középfokú iskoláiban találkoztak az olvasókkal. Kárpátalját **Finta Éva** József Attila-díjas költő és **Vári Fábián László** Kossuth-díjas költő képviselte.

* A Pro Cultura Subcarpathica (PCS) civil szervezet tizenegyedik éve emlékezik meg Szerednyén **Dobó Istvánról**, az egri vár híres kapitányáról, aki egri diadalát követően kapta királyi adományként birtokul Szerednyét és környékét. A föld alatti alagútrendszer a hagyomány szerint az ő parancsára építették az egri várat ostromló törökök, akik foglyul estek a

harc után. A több ezer hadifogoly által kiásott pincerendszer menedékként szolgált a helyi lakosok számára, továbbá börtönként is használták a középkorban. Később felfigyeltek arra, hogy adottságai kiválóan megfelelnék a borok érlelésére.

* A Kárpátaljai Megyei Filharmonióban megrendezték a Natalija Viszics nevét viselő XIII. Nemzetközi Orgonazene Fesztivált. Mások mellett fellépett **Gazsó Katalin** az Akadémiai Szimfonikus Zenekar kíséretében. A közönség nagy tapssal értékelte **Kubik Tamás** (Budapest), az Egri Főszékesegyház karnagya orgonakoncertjét.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház és a budapesti Nemzeti Színház a Gyulai Várszínházban mutatta be legújabb, *A revizor* című előadását.

* **Polgár Judit**, a Magyar Szent István-renddel kitüntetett nemzetközi híru magyar sakkozó tiszteletére avattak miniszobrot Ungváron, a Laborc téren. A mű alkotója **Roman Murnik** szobrász. Kárpátaljai kötődése is van **Polgár Juditnak**, aki ugyan Budapesten született 1976. július 23-án, de édesanyja Tiszaújlakon született magyar családban, majd az Ungvári Nemzeti Egyetemen szerzett diplomát.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet képviselőjében **Dupka György** igazgató részt vett a budapesti Szent István Bazilikában és az

előtte lévő téren ötödik alkalommal megrendezett Magyar Értékek Napján, amelyen a magyar nemzeti értékeket és hungarikumokat mutatták be gazdag kulturális műsor keretében. Az esemény főszervezője a Nemzeti Művelődési Intézet volt.

* A Zoloto Karpat (A Kárpátok Aranya) elnevezésű II. Nemzetközi Zenei Fesztiválon és versenyen első helyezést ért el a Kárpátalja Néptáncgyűttes és a Sodró zenekar. A fesztivált az ungvári járási Börvingesen (Barvinok) rendezték meg, elsősorban a nemzeti kisebbségeket megszólítva.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) emlékfalán felavatásra került **Zahoray János** (1835–1909) 1901–1909 között Beregszászon élt és alkotott festőművész dombormű-emléktáblája. Köszöntő beszédet mondott **dr. Zubánics László**, a KMMI elnöke. **dr. Gyebnár István** Magyarország Beregszászi Konzulátusának misszióvezetője, egyben képzőművészeti szakértő Zahoray neves képművész, portréfestő tevékenységével, alkotóútjával kapcsolatos gondolatait osztotta meg a jelenlévőkkel. Majd **Zubánics László** felolvasta az emléktábla adományozójának, **Dalmay Árpádnak**, a Beregszászi Alapítvány kuratóriumi elnökének a levelét, amelyben többek között leírta, mikor és milyen körülmények között fedezték fel több

mint egy évtizede Zahoray sírhantját, amely a beregszászi római katolikus temetőben elhagyatott állapotban volt, az alapítvány rendbe hozta, azóta a művész emlékének megörökítésén fáradozik.

Az emléktáblát **Vári Fábán László** Kossuth-díjas költő és **dr. Gyebnár István** diplomata leplezte le. Majd a jelenlévő szervezetek, intézmények nevében koszorúzott: **dr. Gyebnár István** misszióvezető konzul, **Fülöp Andrea** konzul, **Dupka György** és **Vári Fábán László** a MÉKK és a KMMI nevében, **Molnár D. István**, a MKKSZ beregszászi szervezetének elnöke. A dombormű alkotója **Sándor Attila** szobrászművész (Székelyudvarhely). Az eseményen jelen volt **Marcsák Gergely** költő, író, a KVVIT elnöke, mint a Kárpátalja.ma hírportál szerkesztője.

* A beregszászi magyar konzulátus Munkácsy-termében megrendezett az *Irodalmi Kilátó* hagyományos zenés-irodalmi délutánt Magyarország Beregszászi Konzulátusa, a Magyar Értelmiségi Kárpátaljai Községe (MÉKK) és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) szervezésében. Az eseményt **Fülöp Andrea** konzul nyitotta meg. Köszöntő beszédet mondott **Dr. Gyebnár István** misszióvezető.

A jelenlévők nagy érdeklődéssel hallgatták meg **Marcsák Ger-**

gely és Shrek Tímea Szégyenpiac című verses-zenés pódiumműsorát, amelyben elhangzottak **Vári Fábián László, Füzesi Magda** és mások versei.

A kerek évfordulós költőkre emlékezve **Molnár Valéria**, a Kóka Ferenc Művészeti Alapítvány kurátora előadásában elhangzott a 100 éve született **Nagy László** *Ki viszi át a szerelmet*, a 120 éve született **József Attila** *Nem emel föl*, a 125 éve született **Szabó Lőrinc** *Cirip*, a 140 éve született **Kosztolányi Dezső** *Magyar költők sikolya Európa költőihez 1919-ben* című verse.

A 23 éve Ungváron, a MÉKK kiadásában megjelenő *Együtt. Irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra* című folyóirat ez évi lapszámaiban szereplő szerzők bemutatójának moderátora **Dupka György** író-történész, a MÉKK elnöke és a folyóirat lapigazgatója volt.

A kerekasztal-beszélgetésben részt vett és többek között kifejtette gondolatait alkotói terveiről **Vári Fábián László** Kossuth-díjas költő, főszerkesztő, az MMA irodalmi tagozatának vezetője, **Marcsák Gergely** költő, író, a lap olvasószerkesztője, **Shrek Tímea** író, költő, pedagógus, **Zubánics László** történész, az ungvári egyetem tanszékvezető docense, a lap szerkesztőbizottságának tagja.

A befejező részben az irodalmi folyóirat „hibavadásza”, **Szemere Judit**, a *Kárpátaljai Hírmondó* főszerkesztője mutatta be a húsz éve Budapesten, a Kárpátaljai Szövetség kiadásában évente négyszer megjelenő színes folyóiratot, amely a Kárpátaljáról elszármazott, Magyarországon letelepedett olvasókat informálja a vidék aktuális eseményeiről.

Az irodalmi délután **Marcsák Gergely** énekmondó előadásával zárult.

* *Tüskevár; természet és művészet* címmel Kunszentmártonban, a Bercsényi utca 12. szám alatt sor került a Fekete István Emlékház avatására. Alapító: **Mártonfi Benke Márta** festőművész és művészeti író, valamint a „Köttön Vezér” Honismereti, Hagyományörző és Városvédő Egyesület. Fővédnök: **Semjén Zsolt** miniszterelnök-helyettes. A kiállítást **Vári Fábián László**, az MMA Irodalmi Tagozatának vezetője és **Závogyán Magdolna** kultúráért felelős államtitkár nyitotta meg.

* Beregszászon, a magyar konzulátusa Munkácsy-termében került sor a 2024-ben 90 éve született Kóka Ferenc magyarországi festőművész emlékkiállításának megnyitójára. A kiállított műveket **Molnár Valéria**, a Kóka Ferenc Művészeti Alapítvány kurátora mutatta be.

* Ungváron a helyi Magyar Olvasóklub vendége volt **Shrek Tímea** beregszászi író, pedagógus, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság alelnöke. Az író-olvasó találkozó résztvevői betekintést nyerhettek egy elhivatott író munkásságába, gondolataiba, megismerhették motivációit és a kárpátaljai irodalom világát. A **Balogh Renáta**, a Magyar Olvasóklub alapító elnöke vezette panelbeszélgetésnek a Kárpátaljai Területi Könyvtár Idegennyelvű Részlege adott otthont. A találkozót az író *a Halott föld ez c. novelláskötet*, és az *Ördögszeg c. mesegyűjtemény* dedikálásával zárta.

* A *VI. Monológok az Ung* felett elnevezésű nemzetközi fesztivál keretében a Kárpátaljai Megyei Ukrán Zenei-Drámai Színház kamaratermében a Petőfi Sándor *János vitéz* című műve alapján készült monodramát tekinthették meg az érdeklődők **Polyák Anita** előadásában. A *Szívemnek gyöngyháza* című darabot **Vidnyánszky Attila** rendezte. A magyar nyelvű előadást ukrán felirattal kísérték.

* A beregszászi Na'Conxypan Galériában megnyílt **Berecz Margit** festő- és textilművész életműsszegző tárlata, amelyet a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága (RIT) szervezett. A kiállítást **Kulin Ágnes**, a Révész Imre Társaság elnöke és a galéria kurátora nyitotta meg.

* Újabb különleges előadással várta az érdeklődőket a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház Beregszászban. Ezúttal a *Play Krúdy!* című zenés színművet láthatta a közönség. A színpadon **Szücs Nelli**, **Pásztor Ádám** és **Előd Álmos** játékát élvezhették a nézők, akiket **Szekeres László** kísért zongorán. Az előadás különlegessége, hogy Szücs Nelli nemcsak szereplője, hanem rendezője is a darabnak, és a történetbe Krúdy Gyula Szindbád-novelláinak motívumait is beleszővi.

* A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet idén ismét megrendezte a hagyománnyá vált BercsényiFesztet, amelynek az ungvári vár adott otthont. A fesztiválon több mint 300 látogató vett részt. Az érdeklődők találkozhattak Bercsényi Miklóssal és Csáky Krisztinával, akiket jelmezes színészek jelenítettek meg. A grófi pár egykor az ungvári várban élt, és jelentős szerepet játszott a várkastély felvirágoztatásában. Egyúttal magukkal hozták a felvilágosult polgári lét szellemét, a kultúrát és a művészeteket a vármegyébe.

* Kinevezték **Vida Lászlót** a beregszászi konzulátus élére. Az Ukrán Külügyminisztérium Konzuli Szolgálatának igazgatóhelyettese, **Szvitlana Krisa** szeptember 24-én átadta a konzuli működési engedélyt (exequaturt) Magyarország

Beregszászi Konzulátusa új vezetőjének. Az eseményen részt vett Magyarország ukrajnai nagykövete, **Heizer Antal** is. Az exequatur – a fogadó állam hivatalos elismerő okirata – kiadásával a magyar fél konzuli vezetője megkezdheti teljes körű feladatellátását Beregszász városában.

* Badacsonyan megrendezték az Anyanyelvapolók Szövetsége és a Magyar Napló Kiadó szervezésében sorra kerülő *Határtalan magyar irodalom* – 7. konferenciát, amelyen a magyar nyelvű irodalom művelői, kutatói vettek részt. A konferencia témája idén az anyanyelv és iskola ünnepelt szerzőink műveiben. A konferencia lehetőséget adott arra, hogy a résztvevők az előadásokat megvitassák, a felmerülő kérdésekről eszmét cseréljenek.

A hét év alatt a fórum, amelynek létrehozója és szervezője **Pusztay János** nyelvészprofesszor, műfordító, prózai és verses irodalmi művek alkotója, igazi szellemi műhelyé alakult az Anyanyelvapolók Szövetsége támogatásával, kezdettől fogva a védnöke **dr. Szili Katalin** miniszterelnöki főtanácsadó, az Országgyűlés volt elnöke. Az idei tanácskozást is ő nyitotta meg és üdvözölte a konferencia 25 anyaországi és külhoni előadóját. Elismeréssel beszélt a számára is izgalmas előadásokról. Üdvözölte

azt a hagyománykövető vállalkozást is, amely a szimpózium eddigi előadásait **Jánosi Zoltán** József Attila-díjas magyar irodalomtörténész sorozatszerkesztésében a Magyar Napló Kiadó jelenteti meg. Neki köszönhetően bemutatásra került a sorozat V. vaskos kötete is.

A szervezők bejelentették, hogy az idei fórumon elhangzó eladások szerkesztett változatát szintén várják, hogy a Magyar Napló Kiadó ezt is a lehető leghamarabb jelentesse meg.

Az idei szimpóziumon előadást tartott: **Jánosi Zoltán, Kelemen Mária, Fábíán László, Kordics Noémi, Fűzfa Balázs, Finta Éva, Muzsnay Árpád, Dupka György, Kovács kátáng Ferenc, Bodó Barna, Árkossy István, Sipos Lajos, Pomozi Péter, Egey Emese, Molnár Zsolt, Andrási Dorottya, Zékány Krisztina, Karády Zsolt, Márkus Béla, Deák Ernő, Pécsi Györgyi, Cseke Péter, Horváth Júlia Borbála, Sárközy Péter, Petrik Béla.**

* **Szvitlana Mitrajeva** *Art-terápia* című kiállításának megnyitójára került sor az Ungvári Magyar Házban. A kiállítóteremben az ismert közéleti személyiség 18 festményt mutatott be – ezek érzékeny és rendkívül finom csendéletek, amelyek – ahogy a kiállítást megnyitó történelemtudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem docense,

Zubánics László fogalmazott – „fénysugarat ajándékoznak ebben a viharos időszakban”.

* A Credo-30 jubileum alkalmából a kárpátaljai Credo Verséneklő Együttes koncertjére került sor Budapesten, a Szabó Dezső Katakombaszínházban, amely a Budapest-Szabadság téri Református Egyházközség altemplomi rendezvényterme.

* Sor került a *Fedák Sári-díj* átadására a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban. Idén két kitüntetettet részesítettek elismerésben. **Farkas Ibolya** Marosvásárhelyen élő, idős művésznő személyesen nem tudott jelen lenni az eseményen, díját otthonában vehette át. A laudációt videóban mutatták be a közönségnek. A másik díjazottat, **Bocsárszky Attilát**, a kassai Thália Színház színművésztét nagy taps köszöntötte a színház színpadán. Az elismerést **Szász Jenő**, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke és **Vass Magdolna** színésznő adták át. A szobor mellett a kitüntetés százezer forintos pénzjutalommal, valamint egy kárpátaljai vendégelődásra szóló meghívással is jár.

* Bilkén avatták boldoggá **Orosz Péter Pál** (Biri, 1917. július 14. – Alsókaraszló, 1953. augusztus 27.) görögkatolikus pap vértanút, akit 1953-ban, a sztálini egyházüldözés idején gyilkoltak meg. Az esemény

történelmi jelentőségű a görögkatolikus közösség és a teljes Kárpát-medence hívői számára, hiszen olyan lelkipásztor előtt tiszteleg, aki életét áldozta a hitéért és az egyházhoz való hűségéért a kommunista diktatúra legsötétebb éveiben. A szertartásra egy háromnapos ünnepségsorozat keretében került sor Bilkén. A főpapi Szent Liturgiát **Grzegorz Ryś** bíboros, lóddzi érsek vezette, amelyen a kárpátaljai és a Kárpát-medence más részeiről érkező hívek ezrei vettek részt.

* A Horváth Anna Múzeum és Alkotóház falai között nyílt meg a *Hőseink nyomában* című fotókiállítás. A tárlatot a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége támogatásával működő alapítvány hirdette meg, amelynek fő célja a Kárpát-medencében fellelhető keresztény és nemzeti értékek megőrzése, bemutatása, valamint a nemzeti egység erősítése.

* Egyetem lett a kárpátaljai főiskola! – számolt be róla a Facebook-oldalán Nacsa Lőrinc nemzetpolitikáért felelős államtitkár. Bejegyzésében kiemelte, hogy közel 30 évvel ezelőtt alakult a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, amely az évek során „a nemzetrészt szerteágazó, mélyen gyökerező kulturális és oktatási központjává vált”, amely minden nehézség és megpróbáltatás ellenére fejlődik tovább.

KÖNYVESPOLC – 2025

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományos folyóirat 2002–2025 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖNYVEK

(Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**)

MEGJELENT

* *Mozaikkockák Kárpátalja múltjából. Egy tájkiutató jegyzetei (in memoriam Váradi-Sternberg János).* Kárpátaljai Magyar Könyvek 313. Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**. Lektorálta és jegyzetekkel ellátta: **dr. Zubánics László**. Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina**. Borító, műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**. UNE UMOTI – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2025.

* **Dupka Nándor: Pásztor Ferenc vértanú. „Hitét nem tagadta meg, inkább a halált választotta”. A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház hitvallói (1945–1991).** Kárpátaljai Magyar Könyvek 314. A kiadványhoz ajánló sorokat **Molnár János**, a bereg-

szászi Szent Kereszt római katolikus templom plébánosa, püspöki helynök írt, aki egyben felhívja a tisztelt olvasók figyelmét, hogy „Imádkozzunk boldoggá avatásáért!” Lektorálta: **dr. Dupka György, dr. Zubánics László**. Szerkesztette: **Kövy Márta**. Műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**. A címlapon: Pásztor Ferenc portréja. KMMI–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2025.

* **Shrek Tímea: Ördögsgzeg. Kárpátaljai mesék** (Második kiadás). Kárpátaljai Magyar Könyvek 306. MÉKK–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2025.

* **Szöllősy Tibor: Őszi rajzás.** Tolla mentett tanulságos történetek (folytatás). Kárpátaljai Magyar Könyvek 315. MÉKK–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2025.

ELŐKÉSZÜLETBEN

* *A GULAG-GUPVI-kutatók nemzetközi fóruma Kárpátalján, 2024.* Nemzetközi emlékkonferencia, Beregszász, 2024. november 15. A Szolyvai Emlékpark Évkönyve. Összeállította, a jegyzeteket írta: **dr. Dupka György**. Lektorálta: **dr. Zubánics László, dr. Zékány Krisztina**. Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina**. Képszerkesztő és közreműködő: **Fuchs Andrea**. Szolyvai Emlékpark Alapítvány – Nemzeti Emlékezet Bizottsága – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 2025.

* **Dupka György:** *Magyar hadifogoly rabtáborok helyszínelése a Baltikumban, 1944–2022.* Kárpátaljai Magyar Könyvek. Képszerkesztő és közreműködő: **Fuchs Andrea.** Szolyvai Emlékpark–MÉKK, Ungvár–Budapest, 2025.

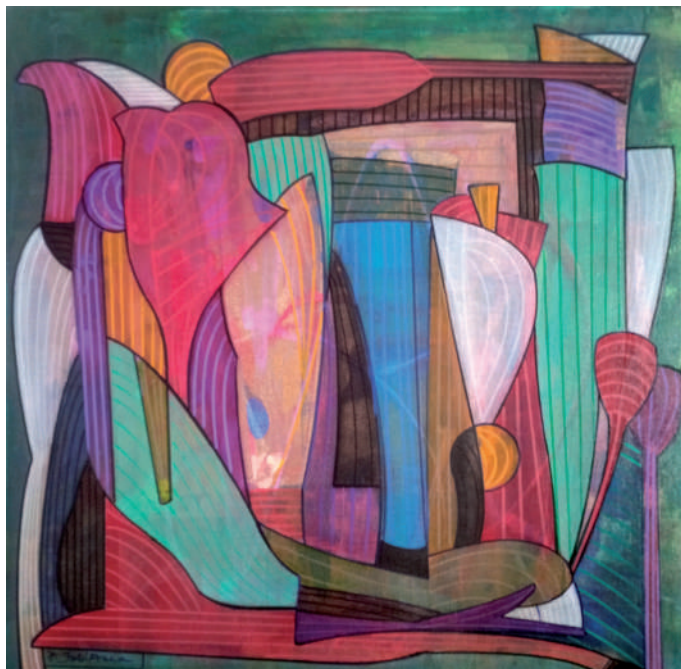
* **Dupka György:** Kárpátaljai politikai elítéltek, Gulag-rabok, mártírok panteonja 1944–1970. „*Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!*” (Történeti áttekintés, dokumentáció, adattár). Képszerkesztő és közreműködő: **Fuchs Andrea.** Szolyvai Emlékpark Alapítvány

– Nemzeti Emlékezet Bizottsága – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 2025.

* **Kőszeghy Elemér:** *bélyeg a falon.* Versek. KMMI-füzetek XXXIV. Beregszász, 2025.

* **A HUNGAROLÓGIA AKTUALIS KÉRDÉSEI NAPJAINKBAN** (történelem, társadalomtudomány és néprajz). Nemzetközi tudományos konferencia anyagai (Ungvár, 2023. október 26–27.). KMMI-füzetek XXXIII. Beregszász, 2025.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

CSÁK GYÖNGYI – 1950 (Budapest)
DOBOS LÁSZLÓ – (1930–2014) (Királyhelmec)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszaölkény–Budapest)
FINTA ÉVA – 1954 (Beregszász–Sárospatak)
FERDINANDY GYÖRGY – (1935–2024) (Budapest–Miami)
KÁNYÁDI SÁNDOR – (1929–2018) (Nagygalambfalva–Budapest)
KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Eszeny–Budapest)
NÉMETH PÉTER – 1966 (Gyula)
PÁLFY JULIANNA – 1950 (Ungvár–Szigetszentmiklós)
SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregújfalu–Budapest)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza)
VÁRADI STERNBERG JÁNOS – (1924–1992) (Nagyvárad–Ungvár)
ZUBÁNICS LÁSZLÓ – 1971 (Nagygut)

Lapszámunkat Pálfy Julianna ungvári származású művész munkáival illusztráltuk.